

บทที่ ๓

การคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อ

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาการคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อ ในประเด็นความหมายและความสำคัญของการคบมิตร บริบทเรื่องการคบมิตรตามโลกทัศน์ของศาสนาขงจื้อ มิตรและลักษณะของมิตร การคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ความหมายและความสำคัญของการคบมิตร

การคบมิตร คือ การยอมรับนับถือคนดีเป็นมิตร หมายความว่า เลือกเอาคนที่มีดีเป็นมิตร คือคนที่มีคุณธรรม ความดีอยู่ในจิตใจ เพราะธรรมทำคนให้เป็นคนดี หรือคนดีได้เพราะธรรม ดังคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “ธรรมต้องอยู่เหนืออื่นใด เหนือฟ้า เหนือดิน เหนืออนาคต เหนือกฎ ประชาวมใจเป็นหนึ่ง ไม่ว่าเป็นหรือตาย นี่คือการอยู่รวมกันอย่างสามัคคี”^๑

การคบมิตร คือมีความรักใคร่กันและกัน ระหว่างบุคคลกับบุคคล มีความเคารพกัน มีการคบกันด้วยความซื่อตรง จริ่งใจต่อกัน การคบกันด้วยความซื่อสัตย์สุจริตใจ เทียงธรรม เทียงตรงต่อเพื่อน การคบคนดี มีคุณธรรมเป็นเพื่อน เป็นคนดีมีความเฉลียวฉลาด ปราดเปรื่อง เขาเป็นมิตรที่สามารถช่วยให้สำเร็จผลประโยชน์ได้ตามที่ปรารถนา การเลือกคบคนดีมีคุณธรรม เป็นคนดีมีความรู้มาก การคบคนที่สูงส่งเป็นเพื่อน เป็นผู้มีสติปัญญาสามารถทำงานใหญ่ได้ ขงจื้อกล่าวว่า “พึงยึดมั่นในความภักดีแลสัจจา ไม่คบหาสหายที่ต่ำกว่า ครั้นมีความผิดก็ไม่กลัวการแก้ไข”^๒

การคบมิตร คือ ยึดมั่นในความซื่อตรงแลความซื่อสัตย์ ไม่คบหามิตรที่ต่ำกว่า คือคนที่มีจิตใจต่ำ เป็นคนถ้อยไม่สามารถเข้าใจการงานได้ เป็นคนละโมภเห็นแก่ได้ เห็นแก่กิน เป็นคนที่พูดมากเกินไปเกินความเป็นจริง เอาความไม่ได้ คนต่ำทรามมีความคิดไม่ซื่อตรง ไม่มีความอดทนต่อการงานและอากาศหนาวร้อน เป็นต้น คนเห็นแก่ได้ คือ เป็นคนคิดแต่ประโยชน์ส่วนตัว พูดดีต่อหน้าหลังตั้งนินทา ต้องคบคนที่สูงกว่าตน คือ คนที่มีจิตใจสูง มีความละเอียดต่อความชั่ว มีความกลัวต่อความเลว คนที่มีคุณธรรมสูงและมีความรู้สูงกว่า สามารถให้คำปรึกษาได้ รู้เหตุผล รู้ผิดรู้ถูก รู้รับผิดชอบ เมื่อมีความผิดก็กล้าที่จะออกมารับผิดและยอมแก้ไขให้ถูกต้อง ขงจื้อกล่าวว่า “ในการคบหามิตรสหายพึงมีสัจจะต่อวจา คนที่ทำได้เช่นนี้ แม้จะไม่เคยเรียนหนังสือ แต่ข้าก็ถือว่า เขาเป็นผู้ที่มีการศึกษาดีแล้ว”^๓

^๑ มิสโจ (เจือจันท์ อีชพรรณ), ขงจื้อมหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๐.

^๒ อมร ทองสุก, คัมภีร์หลุนอวี่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชุมหวัดร จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

คนที่พูดจริงทำจริง คือ ที่รักษาคำพูดเอาไว้ คนที่มีสัจจะต่อคำพูดนั้น แม้เขาไม่ได้ศึกษาอบรมในโรงเรียนชั้นดีมา หรือไม่มีปริญญาก็ตามที่ บุคคลต้องคบเขาผู้นั้นเป็นเพื่อนเพราะเขาเป็นคนดี มีคุณธรรม เป็นคนมีแก่นสารดีอยู่ในตัว แม้เขาไม่ได้ศึกษาอบรมในศาสนา มา แต่เขาได้ศึกษาอบรมตามครอบครัวพ่อแม่ ญาติพี่น้อง หรืออยู่ในหมู่นักปราชญ์ราชบัณฑิต เขาสามารถเรียนรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ การฟังทางหู การมองเห็นด้วยตา การดมกลิ่นด้วยจมูก การรู้รสทางลิ้น การสัมผัสถูกต้องทางกาย เป็นต้น เมื่อบุคคลได้พบเห็นคนดีเช่นนี้ ต้องเคารพนับถือเขาเป็นเพื่อน เพราะเป็นผู้ได้อบรมศึกษามาดีแล้ว การคบคนดีเป็นมิตร มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์ มีความเคารพต่อความเป็นมิตรไม่ทอดทิ้งกัน คือคบกันจนต่างคนต่างตายจากกัน ถ้าเพื่อนไปในสถานที่อันตรายก็ต้องห้ามไว้ไม่ให้ไปในสถานที่นั้น ถ้าเพื่อนจำเป็นต้องไป ก็ต้องส่งเพื่อนไป คือร่วมเดินทางไปกับเพื่อน ถ้าเพื่อนเจ็บไข้ได้ป่วย ต้องช่วยดูแลรักษาพยาบาลเพื่อนด้วยความห่วงหาอาทร ไปเยี่ยมเยียนเพื่อนที่พอกอยู่ที่บ้าน หรือที่โรงพยาบาลตามที่สามารถไปได้ ด้วยอยากให้เพื่อนหายจากโรคที่กำลังป่วยอยู่ แม้เพื่อนสหายถึงแก่กรรม ก็ไปเข้าร่วมในพิธีจัดงานศพของเพื่อน ด้วยเข้าร่วมบริจาคทรัพย์เงินทองเพื่อการช่วยกันในการจัดงานศพของเพื่อน และช่วยส่งศพของเพื่อนให้ถึงป่าช้าหลุมฝังศพหรือส่งศพให้ถึงเมรุ ถ้าเพื่อนไม่มีพ่อแม่พี่น้องหรือญาติที่เป็นผู้รู้จักกันต้องช่วยเป็นเจ้าภาพจัดงานดูแลทุกอย่างในงานศพของเพื่อนตั้งแต่ต้นจนจบงาน ขงจื๊อจะขันอาสาว่า “ข้าจะเป็นคนรับผิดชอบงานศพเอง”^๔ การที่มีมิตรเป็นผู้ช่วยจัดงานศพทำบุญให้และส่งศพของเพื่อนไปที่ป่าช้าซึ่งเป็นสถานที่ฝังศพ หรือไปที่เมรุเผาศพให้เสร็จเรียบร้อย จะเป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กับเพื่อนแม้เป็นการเห็นหน้าสุดท้ายแห่งชีวิตก็ตาม นับว่าเกิดมาชาตินี้คบเพื่อนไม่ผิด คือ คบมิตรได้ถูกต้องตั้งใจ มิตรที่รักกันไม่มีวันเสื่อมคลาย เจิ้งจื๊อกล่าวว่า “วิญญูชนจะคบเพื่อนด้วยพิทยา และอาศัยเพื่อนมาจรรโลงซึ่งเมตตาธรรม”^๕

ขงจื๊อกล่าวว่า ทางสำหรับคนดีนั้นมี ๓ ทางด้วยกัน แต่ข้าพเจ้าเองไม่เคยบรรลุถึงสักทางหนึ่งเลย การที่จะเป็นผู้มีความกรุณานั้น จะต้องไม่มีความกังวลใจใดๆ การที่จะเป็นฉลาดนั้น ก็จะไม่มีความวอยงสงสัยใดๆ การที่เป็นคนกล้าหาญ ก็จะต้องเป็นผู้ไม่มีความเกรงกลัวใดๆ นี่คือวิธีทางสำหรับคนดีมีอยู่ ๓ อย่างคือ มีความเมตตา กรุณา ๑ มีความฉลาด ๑ มีความกล้า ๑ ถ้าหากว่ามีความกรุณา ก็ไม่ต้องมีความกังวลอะไรทั้งสิ้น เพราะคนเราถ้าหากว่ามีใจเมตตา กรุณา ไปไหนก็สบายอกสบายใจ เพราะว่ามีเมตตา มีความรัก เมื่อเรามีความรักต่อบุคคลใด ในที่สุดเราก็สามารถชนะใจบุคคลนั้นได้ เมื่อเรารักเขา เขาก็จะรักเรา ฉะนั้น ถ้าเรามีเมตตา หอบแต่เมตตา กรุณาไปเสมอ ไปที่ไหนก็มีแต่ความเมตตา กรุณา หน้ายิ้มแย้มแจ่มใส อย่างนี้ เราก็หามิตรได้ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ไม่จำเป็นต้องไปวิตกกังวลอะไรทั้งสิ้น ถ้าหากว่าเราเป็นคนฉลาด มีความรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็ไม่จำเป็นที่จะไปหวาดกลัวต่อปัญหาใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อใครมีปัญหาใดๆ ถาม เราก็ไม่ต้องสะทกสะท้าน ไม่ต้องงวยงสงสัยปัญหานั้นๆ และสามารถตอบได้ทันที นี่ก็จะเป็นคนฉลาด ถ้าหากว่าเราเป็นคนที่มีความกล้าหาญ เราก็ย่อมจะไม่ต้องมีความหวาดกลัวไม่มีความเกรงกลัวใดๆ คนที่มีความเกรงกลัว ไปไหนก็กลัว ไปไหนก็ไม่กล้า อย่างนี้ ก็เพราะว่าขาดความกล้านั่นเอง^๖

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๒.

^๖ จานงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต, ศ.พิเศษ, **ปรัชญาประยุกต์ ชุตินัน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๔๐.

บุคคลผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง มีศิลปวิทยาการต่าง ๆ นานา แล้วช่วยเหลือคนด้วยปัญญา ความรู้ ด้วยการช่วยบอกสั่งสอนตักเตือนว่ากล่าว ให้คำชี้แนะ ให้คำปรึกษาแก่คนที่อยู่ใกล้และไกล พวกคนเหล่านั้นย่อมได้ประโยชน์ความรู้จากเขาแล้วเกิดรักใคร่สนิทสนมกัน เกิดความเคารพนับถือกัน แล้วมีการคบกันเป็นมิตร การคบมิตร หมายถึงการนับถือ รักใคร่ซึ่งกันและกัน ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือชนหมู่ใดหมู่หนึ่งที่อยู่ในสังคมชุมชน พวกเขาได้รับความรู้จากเพื่อนที่เป็นบัณฑิต นักปราชญ์แล้วย่อมช่วยแจกจ่ายศิลปะวิทยาการนั้นไปสู่หมู่ประชาชนคนเหล่านี้อันเป็นผู้สืบทอดต่อไปด้วยความรักใคร่กัน ด้วยใจคิดในเมตตาธรรม คือ อยากให้คนมีวิชาความรู้เพื่อการประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ตามครรลองคลองธรรมแล้ว เกิดความเจริญและมีความสุขในชีวิตความเป็นอยู่ขึ้น และพวกเขาก็จะได้อสอนเพื่อนรุ่นหลังต่อไป คือ สอนกันสืบทอดกันเป็นร้อยพันหมื่นปีด้วยไม่วินที่หยุดนิ่งอยู่ ถ้าหากโลกนี้ยังมีเพื่อนมนุษย์อยู่ด้วยความเมตตาตากรุณาต่อกันเพราะเพื่อนที่เป็นคนดีมีคุณธรรม คือเมตตา ได้สอนวิชาคุณธรรมนั้นให้มาด้วยเมตตาธรรมแก่พวกเขา และพวกเขาก็ย่อมแจกวิทยาการรู้นั้นให้แก่เพื่อนด้วยเมตตาธรรมเหมือนกัน ดังคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า

นักปราชญ์ต้องมีเมตตา คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน^๗ ได้แก่

เมตตากับพ่อแม่เป็นความกตัญญู
 เมตตากับพี่น้องเป็นความผูกพัน
 เมตตากับสามีภรรยาเป็นความรัก
 เมตตากับลูกเป็นความหวังดี
 เมตตากับราชาคือความภักดี
 เมตตากับสหายคือความเชื่อใจ
 และเมตตากับคนอื่นคือความจริงใจ

การคบมิตร คือ การมีเมตตา เฉพาะแต่ละบุคคลผู้ที่มีนิสัยใจคอถูกอกถูกใจกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เนื่องจากมีเมตตาธรรมเป็นตัวเชื่อมให้คนคบกันเพื่อนได้นั้น คือเป็นคนรักใคร่กัน นับถือกันและเคารพกัน คนจะอยู่ได้ ในสังคมและโลกทั้งโลกตั้งอยู่ได้เพราะมีเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลกไว้ มิตร คือบุคคลที่มีความรักใคร่กัน หมายถึงเอาบุคคลผู้ที่มีเมตตาต่อกัน ขงจื้อกล่าวว่า “อะไรคือเมตตา ตอบ ควบคุมตัวเอง คือ เมตตา คนบางคนปากบอกว่า มีใจเมตตา แต่การกระทำนั้น ต่างกันสิ้นเชิง”^๘ ลูกมีความรักพ่อรักแม่ ทำตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่ทำให้พ่อแม่ลำบากใจ เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ รู้ความทุกข์ยากของพ่อแม่ที่เลี้ยงตนจนเติบโตมา แล้วทำสิ่งที่ดีงามให้แก่พ่อแม่ เรียกว่า เป็นลูกกตัญญูรู้คุณของพ่อแม่ พี่น้องที่เกิดมาจากพ่อแม่เดียวกัน คือ เป็นผู้ที่มีสายเลือดเดียวกันหรือสายสัมพันธ์เดียวกัน แม้ผู้เป็นลูกพี่ลูกน้องก็ตามที่ ย่อมมีความรัก ความผูกพัน ความนับถือกัน และความเคารพต่อกัน มีความนึกถึงความเป็นพี่เป็นน้อง นึกถึงคนแซ่เดียวกัน มีความเมตตา รักใคร่กัน เรียกว่า ความผูกพันระหว่างพี่น้อง ผัวเมียคบกัน คือเป็นผู้มีความเมตตา รักใคร่กัน มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อกันและกัน คือรักเดียวใจเดียว รักกันไปจนแก่เฒ่าจนถึงถ้อยไม่เพ้ายอดทอง

^๗ ดูใน มิสโจ (เจ็จันท์ อัครธรรม), ขงจื้อมหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, หน้า ๙๔.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

กระบองยอดเพชร คือมีผิวเดียวเมียเดียว เมียไม่ประพฤตินอกใจผัว และผัวไม่ประพฤตินอกใจเมีย เป็นผู้มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสามีภรรยา เรียกว่า ความรักของผัวเมีย

พ่อแม่ เป็นผู้ให้กำเนิดลูกหญิงลูกชาย เป็นเพื่อนแท้ของลูก ๆ ย่อมมีความรักลูกเท่าชีวิตของตนหรือมากกว่าสิ่งอื่นใดในโลก แม้ชีวิตของตนพ่อแม่ก็ยอมเสียสละให้แก่ลูกได้ เป็นผู้รักลูก คือความรักที่มีแต่ให้แก่ลูก ๆ เพราะพ่อแม่ไม่ปรารถนาอยากได้อะไรจากลูก ให้การอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดีของพ่อแม่ และพ่อแม่เป็นมิตรที่ดีของลูก ๆ ย่อมรักลูกเมื่อลูกมีความสุขสบาย เมื่อลูกมีทุกข์ ย่อมมีความห่วงหาอาทร มีความสงสาร และช่วยปลอบใจลูก ๆ ให้การรักษาดูแล พ่อแม่ย่อมดีอกดีใจ ตื่นเต้น เบิกบานใจ เมื่อเห็นลูกได้ดี และพ่อแม่คอยตามดูแลลูก ๆ สังเกตดูลูก ๆ ให้อยู่ในร่องในรอยที่ดี ให้ลูก ๆ มีความประพฤติดี พุดดี ทำดี ทำให้ลูก ๆ เป็นที่รักของพ่อแม่ และพ่อแม่มีความหวังดีแก่ลูก ๆ ของตน เรียกว่า เมตตา กับ ลูก ๆ คือ หวังดี

ราษฎรเป็นพสกนิกรของพระราชา เป็นผู้อยู่ใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนพระราชาเป็นบุคคลที่เอาชนะใจของประชาชนได้ พระองค์ทรงปกครองราษฎรด้วยธรรม มีความรักความเมตตาต่อพสกนิกรของพระองค์ ทรงเป็นมิตรที่ดีของราษฎร ทรงดูแลสุขทุกข์ของราษฎรของพระองค์ ทรงร่วมสุขร่วมทุกข์ คือในยามสุขทรงร่วมเสวยสุข ในยามทุกข์ทรงร่วมต่อต้าน ไม่ทรงทอดทิ้งราษฎรของพระองค์ เมื่อพระราชาทรงมีคุณธรรม อันดีงามแก่ชาวประชาข้าแผ่นดิน ดังนี้ ประชากรราษฎรทุกชั้นวรรณะ ต้องมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน ข้าราชการไม่กดขี่ข่มเหงประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองของตน ไม่ฉ้อราษฎ์บังหลวง มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน สนองพระบรมราโชบายที่พระราชาได้ทรงวางไว้ ส่วนพ่อค้าประชาชนที่เป็นชาวไร่ชาวนา ประกอบอาชีพค้าขายด้วยสุจริตซื่อตรง เทียงธรรม ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบผู้ซื้อ ไม่กดราคาผลผลิตของชาวไร่ชาวนา ซื้อขายตามราคาที่เป็นธรรม ต้องเสียภาษีให้หลวงตามที่กำหนดไว้ ไม่หลีกหนีภาษีที่ต้องจ่ายเข้าคลังหลวงเพื่อทำนุบำรุงแผ่นดิน เรียกว่า เมตตา กับ พระราชา คือภักดี

สหาย คือ บุคคลที่คบกัน รักใคร่กันและนับถือกัน เป็นคนที่ร่วมทางกันเป็นผู้มีประโยชน์ร่วมกัน เป็นคนที่พึ่งพาอาศัยกัน ต้องมีคุณธรรม คือ มีความเมตตา ความซื่อตรง ความซื่อสัตย์ ความประพฤติดี ได้แก่ คิดดี พุดดี และทำดีต่อกันและกัน ในยามสุขร่วมกันเสพสุข และในยามทุกข์ร่วมกันต่อต้าน ช่วยเหลือกันต่อสู้ เป็นคนมีความไว้นับถือใจกัน คือ ไม่มีความระแวงต่อกัน เป็นเพื่อนกันต้องมีความไว้นับถือใจกัน ถ้าไม่มีความไว้นับถือใจกันก็ไม่ต้องคบกันเป็นเพื่อน เรียกว่า เมตตา กับ สหาย คือเชื่อใจ

คนอื่น คือคนที่ไม่ใช่พ่อแม่ ญาติพี่น้องหรือเพื่อนของเรา แต่พวกเขาเป็นเพื่อนห่าง ๆ คือเป็นเพื่อนบ้านที่ไม่เคยรู้จักกัน หรือ เป็นเพื่อนร่วมชาติ และเป็นเพื่อนร่วมโลกของเรา เป็นคนที่มีผลประโยชน์ร่วมกับเรา เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเรากับเขา เราต้องมีคุณธรรม คือ เมตตากับเขา มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง เทียงธรรม ตรงต่อเวลาและหน้าที่ กตัญญูรู้คุณ อดทน อดกลั้น เรียกว่า เมตตา กับ คนอื่น คือจริงใจ

สรุปได้ว่า การคบมิตร คือ การยอมรับนับถือคนดีเป็นมิตร หมายความว่า เลือกเอาคนที่ดีเป็นมิตร คือคนที่มีคุณธรรม ความดีอยู่ในจิตใจ เพราะธรรมทำคนให้เป็นคนดี หรือคนดีได้เพราะธรรม ดังคำกล่าวของขงจื๊อที่ว่า “ธรรมต้องอยู่เหนืออื่นใด เหนือฟ้า เหนือดิน เหนืออนาคต เหนือกฎ

ประจวบใจเป็นหนึ่งใน ไม่ว่าเป็นหรือตาย นี่คือการอยู่รวมกันอย่างสามัคคี” การคบมิตร คือ การมีเมตตาระหว่างคนกับคน คือ เมตตากับพ่อแม่เป็นความกตัญญู เมตตากับพี่น้องเป็นความผูกพัน เมตตากับสามีภรรยาเป็นความรัก เมตตากับลูกเป็นความหวังดี เมตตากับราชาคือความภักดี เมตตา กับสหายคือความเชื่อใจ และเมตตากับคนอื่นคือความจริงใจ

๓.๒ บริบทเรื่องการคบมิตรตามโลกทัศน์ของศาสนาขงจื้อ

ตั้งแต่มนุษย์เกิดมาบนโลกใบนี้ การคบมิตรก็มีตามมาเพราะต่างคนต่างปรารถนาประโยชน์ตนและประโยชน์เพื่อน จึงมีการคบมิตรกันขึ้น มิตรนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในโลกนี้ทั้งใกล้และไกล คือมีทั้งผู้ที่รู้จักกันและไม่รู้จักกัน ถ้าหากบุคคลผู้นั้นเป็นคนดีมีคุณธรรม มีประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งและเราต้องการคบกันเป็นเพื่อน เราต้องฝึกอบรมตนให้เป็นบัณฑิตและให้เป็นคนสุภาพเรียบร้อยทั้งกายและวาจา มีความเข้าใจและเชื่อใจต่อกันและกัน ขงจื้อสอนว่า “ฝึกตัวเอง ดูตัวเอง จริงใจ และให้เกียรติกันและกัน หากอยากเข้าใจคนอื่น ต้องทำให้คนอื่นเข้าใจเราก่อน อยากให้คนอื่นเข้าใจเรา เราต้องเข้าใจเขาก่อน บัณฑิต ต้องเรียบร้อย มีระเบียบ มีวินัย”^๙

การคบกันเป็นเพื่อน ด้วยมีความสนิทสนมกันบ้าง ไม่สนิทสนมกันบ้างในประเทศจีนเป็นประเทศที่มีอยู่อารยธรรมเก่าแก่ของโลกหรือเป็นครูของชาวโลกก็ว่าได้ มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีวัฒนธรรมที่เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่สมัยโบราณมา โดยเฉพาะปรัชญาในศาสนาขงจื้อที่อยู่ในสังคมชาวจีนมายาวนาน จนถึงปัจจุบันนี้ ชาวจีนที่อยู่ในประเทศและอยู่ต่างประเทศ พวกเขาย่อมประพฤติปฏิบัติ ตามลัทธิคำสอนของปรมาจารย์ขงจื้อ มีคำสอนมากมายของท่านขงจื้อที่อยู่ในสายเลือดของคนจีนทุกคน หลักคำสอนในการคบมิตร เป็นต้น มิตรที่ต้องคบกันนั้น ต้องเลือกคบคนดีมีคุณธรรม คือ เพื่อนที่มีใจสูง มีใจกล้าที่จะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง แม้ชีวิตของตนยอมเสียสละได้ และมีใจกล้าที่จะรับผิดชอบในเมื่อทำผิด และจะแก้ไขการงานนั้นให้ดีขึ้น ส่วนพวกคนถ้อยเลวทราม เป็นคนที่จิตใจต่ำช้า เป็นคนมีจิตใจไม่ซื่อ ตระหนี่ขี้เหนียว เป็นคนขี้ลาด ไม่กล้ารับผิดชอบ เมื่อทำผิดมักหนีเอาตัวรอด และไม่กล้าแก้ไขเพราะกลัวเสียหน้า จะรู้จักกันได้ ว่าเป็นคนดีหรือคนเลว ให้ดูที่คำพูด และการกระทำของบุคคลนั้น ถ้าเขาพูดดีมีความหมายลึกซึ้ง เป็นคำพูดที่ไม่เปื้อนเปียน และการประพฤติดี มีกายสุจริต เป็นต้น

การคบมิตรนั้นไม่เลือกชั้นวรรณะ เป็นคนที่มีวัยวุฒิมีอายุหรือไม่ รูปหล่อไม่หล่อ สวยงามไม่สวยงาม เป็นคนรวยหรือคนจน มีหน้าตาขี้เหร่นำรังเกียจก็ตามที ถ้าเขามีคุณธรรมมีลักษณะสมบัติที่ดีงามถูกต้อง คือ เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ สุจริต เที่ยงธรรม มีสัจจะวาจา มีความกตัญญูรู้คุณ ก็สามารถเอาเป็นมิตรภาพกันได้ ในคัมภีร์เม่งจื้อ กล่าวว่า

มิตรภาพ ต้องตั้งอยู่โดยฐานปราศจากการคำนึงถึงอายุ ฐานความเป็นไปในหมู่ญาติ มิตรภาพซึ่งมีอยู่ในบุคคลใด หมายความว่า เราต้องการความดีของบุคคลนั้น นอกจากนั้นไม่มีเลย

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

การแสดงมิตรภาพต่อบุคคลที่ต่ำกว่าตน เท่ากับเป็นการให้ปัญญาและคุณธรรมต่อบุคคลนั้น จะเป็นมิตรภาพส่วนใด หากเป็นไปเที่ยงตรง มิตรภาพนั้นก็เที่ยงตรงเหมือนกัน^{๑๐}

ตามคำสอนที่กล่าวไว้ข้างบนนี้ ก็จะกำหนดเอาเฉพาะความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลเท่านั้น ไม่ว่าบุคคลคนนั้นจะเป็นเชื้อชาติไหนก็ตาม จะเป็นญาติหรือมิใช่ญาติก็ดี ถ้าบุคคลนั้นมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ก็สามารถคบกันเป็นมิตรได้ เป็นมิตรภาพกันได้ ด้วยไม่คำนึงถึงทรัพย์สินเงินทองหรือรูปร่างหน้าตาและวาจาคำพูด อาจารย์ขงจื๊อจึงได้สอนให้มีแต่ไมตรีจิตมิตรภาพ ซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ อดทน กตัญญูกตเวที และจงรักภักดี การที่เรามีคุณธรรมชื่อตรง อดทนต่อความเหนื่อยยากลำบาก มีใจเย็นต่อการทำงานทั้งหนักเบา เสียสละทรัพย์สินสมบัติที่ตนมีเพื่อประโยชน์ของตนและประโยชน์ของคนอื่น และคนอื่นก็อยากคบเราเป็นเพื่อนเหมือนกัน

การคบคนดีเป็นมิตร คนดีนั้นย่อมทำแต่สิ่งที่ดีแก่เรา จะนำความสุขความเจริญมาให้ ช่วยแนะนำบอกทางที่ดีและบอกให้หลีกเลี่ยงสิ่งเลว มิตรดีมีคุณธรรมย่อมห่วงหาเพื่อนในยามมีภัยพิบัติ ช่วยดูแลรักษาทรัพย์สินให้เพื่อน ในยามเพื่อนมีความประมาท การคบคนดีเป็นเพื่อนได้มากคนยิ่งดี เพราะคนดี มีคุณธรรม มีวิชาความรู้ คือเป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก เป็นบัณฑิตที่เฉลียวฉลาดในกิจการงานทั้งปวง ย่อมช่วยเพื่อนในการงานต่าง ๆ ได้ คือการงานที่เป็นประโยชน์ของเพื่อนให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ในหนังสือ ขงจื๊อ มหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน ขงจื๊อกล่าวว่า “สุขในการมีกัลยาณมิตรมากมาย นี่เป็นสุขที่ให้ประโยชน์ เป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๑๑}

กัลยาณมิตร คือมิตรที่ดีผู้มีวิชาความรู้ดี ผู้ได้รับการอบรมมาดีแล้ว เป็นผู้ชอบความยุติธรรม ไม่ชอบเอาไรต์เอาเปรียบและรังแกคนที่อ่อนแอกว่าตน เป็นคนรักความเป็นธรรมไม่โลภอยากได้ของคนอื่น เป็นผู้รู้จักเหตุผลและรู้จักของเราของเขา ไม่ชอบเอาเปรียบเพื่อน และเป็นผู้มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนเหล่าอื่น เป็นคนมีการเสียสละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์เพื่อน และเป็นผู้มีความปรารถนาดี อยากให้เพื่อนได้รับความสุขเหมือนตน ขงจื๊อกล่าวว่า “อะไร คือ กตัญญู คุณธรรม มิตร คือดี อะไรคือความดี ยกย่อง ให้เกียรติ คือภักดี บัณฑิตจะทำอะไรต้องนึกถึงคนอื่นก่อน อ่อนโยน ดี ประหยัด ยอม อ่อนน้อม คือคุณสมบัติของบัณฑิต”^{๑๒}

การคบมิตรซึ่งผู้มีแต่ให้ทั้งทรัพย์สินเงินทองที่เป็นของนอกกายและวิชาความรู้ที่เป็นศิลปะวิทยาและปรัชญาในการคิด การพูด การทำ ด้วยมิได้ปรารถนาสิ่งใดจากเพื่อน เพียงอยากให้เพื่อนเป็นคนดี มีคุณธรรม กตัญญูกตเวที เป็นคนที่มีความสามารถเชี่ยวชาญในการงานและเป็นที่ตั้งตัวได้ในสังคม คือเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเองได้ และมีความสุขในชีวิตความเป็นอยู่ ช่วยเพื่อนให้เป็นคนดีของสังคม

อะไร คือกตัญญู การช่วยสั่งสอนเพื่อน อบรมเพื่อนให้มีความรู้ มีจิตสำนึกในบุญคุณความดีของพ่อแม่ที่ได้เลี้ยงตนมา และคุณความดีของพี่น้องที่ช่วยเหลือกันมา คุณครูอาจารย์ผู้ที่ได้อบรมสั่งสอนมา และคุณงามความดีของเพื่อนที่เคยพึ่งอาศัยกัน บุญคุณของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ทรง

^{๑๐} อ๋างโน เสฐียร พันธรั้งซี, ศาสตราจารย์พิเศษ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖๗.

^{๑๑} มิสโจ (เจ็จันท์ อัครพรณ), ขงจื๊อมหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, หน้า ๗.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

ได้สร้างชาติสร้างแผ่นดินให้ได้เป็นที่อยู่อาศัยของปวงประชา พระองค์ปกครองด้วยธรรมและทรงทำให้แผ่นดินมีความสงบสุข และราษฎรมีความสุขสบายสุขสบาย

คุณธรรม มิตร คือ ดี มิตรที่มีความสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนตลอดเวลา ด้วยยึดเอาความเมตตาต่อเพื่อนเป็นหลัก มีความรักใคร่หวังดีต่อกัน ไม่ดูถูกดูหมิ่นเพื่อนและเอารัดเอาเปรียบกัน เป็นคนที่มีความเคารพซึ่งกันและกัน เสมอต้นเสมอปลาย เนื่องจากแต่ละคนย่อมปรารถนาประโยชน์สุขเพื่อตนเอง ครอบครัว ญาติพี่น้อง พวกพ้อง และชาติบ้านเมืองของตน แต่ประโยชน์สุขนั้นไม่สามารถจะเอื้อมมือเอามาได้ด้วยตนเอง จึงต้องพึ่งเพื่อนให้ช่วยเหลือในกิจการงานนั้น ๆ เพื่อการได้มาซึ่งสิ่งของที่ตนต้องการนั้น ๆ การคบกันเป็นเพื่อนก็เริ่มมีตั้งแต่นั้นมา คนที่จะต้องคบกันเป็นเพื่อนนั้นมีอยู่หลายอย่าง แต่ย่อลงเพียง ๒ อย่าง คือ คนดี กับ คนชั่ว คนดีควรคบเป็นเพื่อน ส่วนคนชั่วไม่ควรคบ ในคัมภีร์หลุนอวี่ ขงจื๊อกล่าวว่า “มีคุณธรรมจะมีโตดเดี่ยว และจักมีมิตรร่วมอุดมการณ์”^{๑๓} และขงจื๊อกล่าวว่า “มีร่วมอุดมการณ์ ก็มิอาจร่วมคิดอ่าน”^{๑๔}

การคบมิตร มีวัตถุประสงค์หลายอย่าง แต่ในที่นี้หมายถึงการคบมิตรใน ๓ บริบท เช่น การคบมิตรในบทบาทการเมือง การคบมิตรในบริบททางสังคม และการคบมิตรในบริบททางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนี้

๓.๒.๑ การคบมิตรในบริบททางการเมือง (Political) ผู้ปกครองรัฐหรือผู้นำประเทศต้องเป็นผู้ฉลาดในการดำเนินกลยุทธ์เพื่อกำหนดนโยบายการปกครองรัฐหรือประเทศของตนให้มีความเจริญมั่นคงและความสงบสุขแก่ราษฎร ด้วยมีการคบมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่อยู่ใกล้และไกลออกไป ด้วยการดำเนินนโยบายเชิงรุกทางปรัชญา ทางทหารทูตกับมิตรประเทศเหล่านั้น และนโยบายทางกองทัพเพื่อรักษาความมั่นคงภายในและเพื่อไม่ให้ประเทศอื่นๆ นั้น รุกรานประเทศของตนได้ การเมืองการปกครอง ต้องปกครองประเทศด้วยเมตตาธรรม คือ หลักคุณธรรม ยุติธรรม จริยธรรม ซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจ ขงจื๊อกล่าวว่า การปกครอง ต้องทำตัวเป็นแบบอย่าง

ถ้าหัวหน้าไม่โลก	คนใต้ปกครองก็ไม่โลก
ถ้าหัวหน้าไม่ซื่อ	คนใต้ปกครองก็ไม่ซื่อ
ถ้าหัวหน้าไม่โหดร้าย	คนใต้ปกครองก็ไม่โหดร้าย
ถ้าหัวหนามีระเบียบ	คนใต้ปกครองก็ระเบียบ
ถ้าหัวหน้าทำบุญ	คนใต้ปกครองก็ทำบุญ ^{๑๕}

ขงจื๊อให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองเป็นหลัก ทั้งยังได้เสนอหลักจริยพจน์ทางสังคมขึ้น เพื่อจัดระเบียบให้ปฏิบัติต่อกัน ๕ ประการคือ^{๑๖}

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ซึ่งมีความสัมพันธ์ตามภาระหน้าที่เป็นหลัก

^{๑๓} อมร ทองสุก, คัมภีร์หลุนอวี่, หน้า ๑๕๗.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๐.

^{๑๕} มิสโจ (เจ้อจันท์ อชพรรณ), ขงจื๊อมหาปรัชญาแห่งแผ่นดิน, หน้า ๑๕๑.

^{๑๖} Chung Yung, Book XX : 8.

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา มีความสัมพันธ์ตามหน้าที่ต่อกัน
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง มีความสัมพันธ์ตามลำดับอาวุโสเป็นหลัก
๕. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน มีสัจจะเป็นหลัก

หลักความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ประการนี้ สามารถสรุปได้ ๓ ระดับคือ ข้อ ๑ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน ข้อ ๒, ๓, ๔, เป็นความสัมพันธ์ของครอบครัว ข้อ ๕ เป็นความสัมพันธ์ของสังคม ความสัมพันธ์เหล่านี้ คือตัวกำหนดหน้าที่ บทบาท และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลโดยปริยาย และยังถือเป็นหลักทางจริยธรรมที่สำคัญยิ่ง เกี่ยวกับครอบครัว โดยขงจื้อได้วางแนวทางในการปฏิบัติดังนี้^{๑๗}

๑. กษัตริย์พึงปฏิบัติต่อขุนนาง และประชาชนด้วยความเมตตา ขุนนาง และประชาชนพึงปฏิบัติต่อกษัตริย์ด้วยความซื่อสัตย์ จงรักภักดี
๒. บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดาด้วยความเมตตา บุตรธิดาพึงมีความกตัญญูเป็นเครื่องตอบแทน
๓. สามีภรรยา พึงมีความซื่อสัตย์ และจริงใจต่อกัน
๔. วงศาคณาญาติพี่น้อง พึงสมัคสมาน ประองดองรักใคร่ต่อกัน
๕. มิตรสหายพึงมีความจริงใจต่อกัน

ถ้าหากสังคมประกอบด้วยความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ประการนี้ สังคมในครอบครัวย่อมสันติ เมื่อสังคมในครอบครัวสงบ ก็ยังผลให้รัฐมีความสันติสุขไปด้วย นอกจากนั้น ขงจื้อได้เสนอหลักการปกครองรัฐไว้ในคัมภีร์จุงหยุง มีทั้งหลักนโยบายข้อราชการ นโยบายของการปกครองราษฎร นโยบายด้านการศึกษา นโยบายด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งนโยบายทางการต่างประเทศไว้อย่างสมบูรณ์รวม ๙ ประการด้วยกันคือ^{๑๘}

๑. ชิว ชิว ได้แก่การอบรมคุณธรรมให้มีในตน นั่นคือ ผู้ที่จะมาปกครอง จะต้องได้รับการอบรมทางด้านคุณธรรม จริยธรรมมาก่อน จึงจะสามารถปกครองบ้านเมืองได้
๒. จุงเฮียง ได้แก่การยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถ ให้การยอมรับเข้ามาบริหารบ้านเมือง
๓. ชิง ชิง ได้แก่การปฏิบัติตามหน้าที่ต่อบุคคลผู้อยู่ในสังคมอย่างดี ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับทุกคน
๔. เก่งได้ซึ้ง ยกย่องขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในแผ่นดิน โดยไม่ดูแคลน
๕. ที่คู้ซึ้ง ได้แก่การแผ่พระคุณ ในขุนนางชั้นผู้น้อย มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้าน ดังกษัตริย์โกวเจี้ยนแห่งแคว้นเยี่ย ก่อนที่พระองค์จะออกรบ มีทหารคนหนึ่งนำเหล้าหนึ่งไหมาถวายพระองค์ พระองค์รับสั่งให้เทเหล้าลงในแม่น้ำ พร้อมกับเชื่อเชิญให้ทหารทุกคนดื่มร่วมกัน ถึงแม้

^{๑๗} เสถียร โพธิ์นันทะ, **เมธีตะวันออก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๑๘} **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๔๙-๑๕๑.

เหล่าเพียงหนึ่งให้ จะไม่ทำให้แม่น้ำในแม่น้ำเกิดรสอันหอมหวล แต่ก็แสดงถึงความปรารถนาของจอมทัพที่อยากร่วมสุขร่วมทุกข์กับทหาร

๖. จี๋สู่มิ่ง ได้แก่ การแผ่ความรักในราษฎรเหมือนบุตรของตน

๗. ไ่แปะกัง ได้แก่ การสนับสนุนส่งเสริมให้ศิลปะอาชีพต่าง ๆ ให้เจริญรุ่งเรือง

๘. ยิวเอียงนึ่ง ได้แก่ การให้การต้อนรับแก่ชาวต่างแคว้นให้เข้ามาค้าขาย และ

สามีกักดี

๙. ไ้จูไ้ฮั่ว ได้แก่ การผูกมัดน้ำใจด้วยไมตรีในบรรดาเจ้าครองนครต่าง ๆ

ในหลักการปกครองทั้ง ๙ ประการนี้ สามารถสรุปได้ ๒ หลักใหญ่ ๆ คือ^{๑๙}

๑. หลักการทำหน้าที่ หรือเจ้จ้งหมิง โดยขงจื้อเห็นว่า ความยุ่งยากในสังคมเกิดจากการที่ไม่ทำหน้าที่ของตน หากไปก้าวล่วงหน้าที่ของคนอื่น หากสังคมมีการแบ่งหน้าที่อย่างเป็นระเบียบ และทุกคนทำตามหน้าที่ของตน สังคมย่อมเกิดระเบียบ ดังที่ครั้งหนึ่งฉีจ้งกงได้ขอความคิดเห็นทางการเมืองจากขงจื้อ ขงจื้อได้กล่าวว่า พระราชาต้องปฏิบัติตนให้สมกับพระราชา อำมาตย์ต้องปฏิบัติตนให้สมกับอำมาตย์ บิดาต้องปฏิบัติตนให้สมกับบิดา บุตรจะต้องปฏิบัติให้สมกับเป็นบุตร^{๒๐} ความหมายก็คือ ต้องการรักษาความเป็นระเบียบของสังคม ซึ่งต่างคนจะต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์

๒. หลักการทำตามนิติธรรมนิยม หรือโล้ยตี้ เป็นหลักการที่ปกครองมาจากภายใน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความเชื่อถือในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เมื่อคนเชื่อถือแล้ว เขาจะปฏิบัติตามเองโดยมิต้องบังคับ^{๒๑} ซึ่งเรียกว่า ปกครองโดยไม่ต้องปกครอง เพราะขงจื้อเชื่อว่า คนเราเกิดมาดีหรือชั่วนั้น ก็เพราะได้รับการอบรมต่างกัน จึงกล่าวว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างคุณธรรม มิใช่คุณธรรมสร้างมนุษย์^{๒๒} จึงสนับสนุนให้ประชาชน นำนิติธรรมนิยมประเพณีมาปกครองแทนกฎหมาย ดังที่ขงจื้อได้กล่าวไว้ว่า

ในการปกครอง ถ้าใช้กฎหมายอย่างเดียวปกครองประชาชน สร้างความเรียบร้อยด้วยอาญา ประชาชนไม่เพียงจะหลีกเลี่ยงกฎหมายเท่านั้น เขาจะไม่มี ความละอายต่อความชั่วด้วยความรู้สึกผิดของตนเอง ตรงกันข้าม ถ้าปกครองโดยใช้คุณธรรมนำประชาชน สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยนิติธรรมประเพณี ประชาชนจะละอายต่อความชั่ว รู้สึกผิดชอบของตนเอง ทั้งยังก้าวหน้าไปสู่ความดีเบื้องสูงอีกด้วย^{๒๓}

ด้วยเหตุผลตรงนี้ จึงพบหลักคำสอนของขงจื้อคำว่า “โล้ย” อันหมายถึงปกครองโดยนิติธรรมนิยมประเพณีอยู่หลายแห่ง ดังที่หลูฮุยกงถามขงจื้อว่า ทำอย่างไรจึงจะให้ประชาชนรักใคร่

^{๑๙} ปรีชา ช้างขวัญยืน, บรรณาธิการ, *อารยธรรมสมัยโบราณ-กลาง*, (กรุงเทพมหานคร : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๑.

^{๒๐} The Analects, Book XII : 2.

^{๒๑} ปรีชา ช้างขวัญยืน, *อารยธรรมสมัยโบราณ-กลาง*, หน้า ๑๓๓.

^{๒๒} เสถียร โพธิ์นันทะ, *เมธีตะวันออก*, หน้า ๑๕๖.

^{๒๓} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑๕๖-๑๕๗.

เพื่อนและประชาชนไม่เชื่อใจเขาอีกต่อไป เขาต้องมีความซื่อตรงต่อกัน ซื่อตรงต่อเวลาและหน้าที่ ไม่ทำเพียงเพื่อเอาหน้า พอกลับหลังไม่ยอมทำการงาน ต้องทำดีทั้งลับหลังและต่อหน้าอย่างสม่ำเสมอ เป็นคนที่ไว้น้ำใจเชื่อใจได้ เป็นผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตใจ สามารถช่วยทำการงานให้เพื่อนได้

การคบมิตรนั้นเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับนักการเมือง เมื่อไม่มีมิตรดีมีสติปัญญา ช่วยให้คำปรึกษา เขาไม่สามารถประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานได้ แม้เขาจะเป็นคนมีฝีมือเก่งกล้าสามารถแค่ไหน ก็ไม่สามารถทำงานใหญ่ได้เพราะเขาเป็นคนไม่มีคุณธรรม ไม่มีความกตัญญู ไม่มีความอดทน เป็นคนทรยศเพื่อน ไม่ฟังคำแนะนำของเพื่อน เขากลายเป็นคนโดดเดี่ยวในที่สุดเขาก็เอาตัวไม่รอด ถ้าหากว่าผู้นำประเทศหรือพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นนักการเมืองการปกครองไม่มีคุณธรรม เป็นคนละโมภเห็นแก่ได้ คิดแต่ประโยชน์ตน ไม่คิดถึงเพื่อนฝูง พวกพ้อง พี่น้องและชาวประชา ข้าราชการที่อยู่ใต้อาณัติก็พลอยเป็นคนอธรรมไปด้วย ผู้ใดใหญ่กว่า เก่งกว่า มีอายุกว่า ถืออำนาจบาตรใหญ่กดขี่ข่มเหงผู้ที่อ่อนแอกว่า เอาเปรียบ เช่นฆ่ากัน ไม่เคารพนับถือกัน ไม่คิดถึงประชาชนตาตา ๆ ตอนนั้น แผ่นดินก็ย่อมลุกเป็นไฟ

ในยุคขุนชีวิต (ก่อน ค.ศ. ๗๗๐-๔๗๖) คนส่วนมากพากันละทิ้งคุณธรรม ทำตนไม่มีค่า มีแต่ราคาซื้อขายกันได้ พากันลืมนึกความเป็นมนุษย์ มีความกระหายที่เป็นใหญ่เป็นโตอย่างไม่ลืมหูลืมตา โหดเหี้ยมทารุณ พ่อฆ่าลูก ลูกฆ่าพ่อ พี่น้องฆ่ากันเอง เป็นเพื่อนฝูงกันบนผลประโยชน์ทางการเมืองเท่านั้น จะทรยศหักหลังกันอย่างไรก็ได้ ขายได้ทุกอย่างแม้แต่ชาติบ้านเมือง ราษฎรเดือดร้อนทุกข์หอย่อมหญ้า บางคนถูกขูดรีดภาษีจนต้องหนีเข้าป่า แม้ถูกเสือกัดตายไปบ้างแล้ว คนที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่ยอมกลับเข้าเมือง^{๒๕} เมื่อผู้นำไร้คุณธรรม ความดี ไร้ความเมตตาปราณีแล้ว เขาย่อมไม่มีเพื่อนดี ซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจ มีแต่คนชั่วช้า ประจบสอพลอเพื่อนกับเขา อยู่รอบตัวเขา เป็นเพื่อนที่เห็นแก่ได้ อยู่เพื่อกอบโกยผลประโยชน์จากพวกชาวบ้านผู้เป็นเพื่อนดี ซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจ จงรักภักดี แต่เมื่อผู้นำและข้าราชการเลวทรามต่ำช้ากดขี่ข่มเหง รังแกแล้ว เพื่อนดี มีคุณธรรม มีเมตตาและมีความจงรักภักดีก็พากันหนีหน้าไม่ยอมพบเห็น แม้พวกชาวบ้านตาตา ๆ ที่อดทน อดกลั้นต่อการกดขี่ ขูดรีดไม่ไหว ก็พากันทั้งบ้านไปอยู่ในป่าดงดิบที่มีสัตว์ร้ายอาศัยอยู่ แม้พวกเขาโดนสัตว์ร้ายคาบไปกินบ้าง ก็ไม่ยอมกลับบ้าน ขงจื๊อถึงกับอุทานว่า “การปกครองที่รีดนาทาเร้นร้ายยิ่งกว่าเสือจริงหนอ”^{๒๖}

ตรงกันข้าม เมื่อนักการเมือง ผู้นำประเทศหรือผู้นำรัฐมีคุณธรรม อดทน กตัญญูรู้คุณ ปกครองประเทศหรือรัฐด้วยธรรม จงรักภักดี คบมิตรสหายมีแต่คนดี มีคุณธรรม ซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจ คิดถึงอกเราอกเขา รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ประชาชนย่อมมีเคารพรัก เชื่อฟังผู้นำ มีเมตตาธรรมต่อกัน เห็นอกเห็นใจกัน มีการคบกันเป็นเพื่อน รักใคร่ช่วยเหลือกัน ในยุคราชวงศ์โจว ก่อน ค.ศ. ๑๑๒๒-๒๔๙ ที่โจวกงบริหารบ้านเมืองอยู่นั้น นับว่าเป็นยุคทองของจีน ไม่มีใครอยากเป็นอาชญากร แม้มีคุก แต่ไม่มีคนติดคุกเลย มาตรการของกฎหมายไม่ต้องนำออกใช้นานกว่า ๔๐ ปี^{๒๗} การเมืองเป็นงานใหญ่ เป็นการทำงานหนัก เป็นการทำงานระดับชาติระดับประเทศต้องการมิตรเป็นกันชนหนุนหลัง มีสติปัญญา และซื่อสัตย์ สุจริตใจ เพื่อมาช่วยบริหารบ้านเมือง มีศิษย์ของขงจื๊อคนหนึ่ง ชื่อจื่อลู่ ซึ่งเป็น

^{๒๕} มิสโจ (เจ้อจันท์ อ๋อพรรณ), ขงจื๊อหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, หน้า ๙.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

ผู้ชอบงานการเมืองมาก ครั้นเขาออกมารับราชการ วันหนึ่งขงจื้อไปเยี่ยมเขา^{๒๘} พออย่างเท้าเข้าเขตแดนที่เขาปกครองอยู่ ก็อุทานว่า “อ้าวเอ๋ย เจ้าทำงานดีมาก ไม่เหนียวเหนียว” ครั้นเข้าไปในเมืองก็อุทานอีกว่า “อ้าวเอ๋ย เจ้าโอบอ้อมอารีต่อราษฎรมาก ไม่กระเบียดกระเสียนเลยเชียว” ครั้นเข้าไปถึงที่ทำงานของจื่อหลู่ ท่านอุทานเป็นครั้งที่สามว่า “อ้าวเอ๋ย เจ้าบริหารงานได้ดีขาดดีจริง ๆ นะ ไม่เข้าขามเย็นขามเลยหนอ” จื่อกักรู้สึกว่าอาจารย์ชมมากไปแล้ว เห็นที่จะต้องซักถามว่า ท่านอาจารย์ยังไม่ตรวจงานให้ทั่วถึงเลย ไยจึงกล่าวชมถึงสามครั้งสามคราเพราะอะไรหรือ เมื่ออาจารย์ได้ฟังคำถามของลูกศิษย์แล้ว

ขงจื้ออธิบายว่า เพียงแค่นี้ ก็แจ่มแจ้งแล้ว พอเราเข้าเขตแดนมา มองดูพื้นที่ที่จัดไว้เป็นระเบียบเรียบร้อย แม้หญ้าซึกเส้นก็หาดูยาก ระบบชลประทานดีเยี่ยม แค่นี้ก็รู้แล้วว่าเขาทำงานจริงจังเพียงไร ราษฎรศรัทธาจึงให้ความร่วมมือดีมาก^{๒๙} การที่นักการเมืองการปกครองมีเพื่อนดี มีคุณธรรม เป็นพหูสูตรได้ศึกษามาก มีสติปัญญา เป็นบัณฑิต ผู้รู้ในศิลปะการเป็นผู้นำและการปกครองบ้านเมือง เขาย่อมได้รับความรู้ความสามารถที่เขาได้คบบัณฑิตที่เป็นเพื่อนดีนั้นและเขาเป็นคนที่ฉลาดในศิลปะการปกครอง จัดระเบียบบ้านเรือน วางผังเมือง สร้างถนนหนทาง มีกำแพง ประตูคูเมืองป้องกันเพลิงไหม้บ้านช่อง มีระบบชลประทานดีเพื่อใช้สอยในระยะยาว

ขงจื้ออธิบายว่า ครั้นเข้าเมืองมา มองดูบ้านแต่ละบ้าน ล้วนมีกำแพงแข็งแรง บริเวณบ้านเรียบร้อยสะอาดตา ต้นไม้ใบหญ้าเขียวชอุ่มไปทั่วสวยงามน่าอยู่ เจริญตาเจริญใจ นี่ก็เพราะความโอบอ้อมอารีของเขา รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา ไม่เกณฑ์แรงราษฎรเกินไป ให้ราษฎรมีเวลาเป็นของตนเองบ้าง ทุกคนจึงทำงานด้วยความเต็มใจ ผลงานเห็นชัดว่า ไม่ได้ทำแบบสุกงอกเฝือกินเลย^{๓๐} การคบคนดี มีคุณธรรม เป็นเพื่อนดี เป็นปราชญ์ผู้มีศิลปะในการบริหารบ้านเมือง มีศิลปะในการจัดสถานที่ และในการบริหารบุคคล เมื่อเขาคบปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญในการบ้านการเมืองเป็นเพื่อนแล้ว เขาย่อมเป็นคนที่มีฉลาดในการจัดกิจการบ้านเมือง มีสถานที่ทำการและสำนักงานของราชการ เป็นต้น ให้มีระเบียบเรียบร้อยและปกครองคนที่อยู่ใต้การปกครองของตน ให้รู้จักสามัคคีกัน รู้จักให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ให้เป็นเพื่อนรักที่ทำงานร่วมกัน

ขงจื้ออธิบายต่อว่า ครั้นเข้ามาที่ทำงานของเขา จงมองดูบริเวณสี่ สะอาดหมดจด สงบเงียบ เจ้าหน้าที่ต่างทำงานกันอย่างขะมักเขม้น แสดงว่า อีวบริหารงานเป็น รู้จักแบ่งงานให้ทุกคนรับผิดชอบ จึงได้รับความร่วมมือจากลูกน้องเป็นอย่างดี ต่างคนก็ตั้งใจทำงานในหน้าที่ของตน นี่ยังไม่หมดหรอกนะ^{๓๑} การคบมิตรดี มีคุณธรรม เป็นพหูสูตรได้เล่าเรียนมามากมาย เป็นผู้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้ซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจ มีระเบียบวินัย เคารพตนเองและเพื่อน เขาก็ย่อมได้รับความรู้ดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิต ผู้มีความรู้แตกฉาน รู้หลักวิชาการ เป็นบัณฑิตนักปราชญ์รอบรู้ในศิลปะการปกครอง เป็นคนมีน้ำใจต่อเพื่อน มีความเคารพรักใคร่ต่อคนเผ่าชรา ผู้หญิงและเด็ก ไม่ให้มีคนดูถูกดูแคลนแก่พวกเขา ให้พวกเขาได้อยู่อย่างมีความสุขสงบ เป็นนักการเมืองการปกครองที่

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓-๗๔.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

ฉลาด ต้องมีความซื่อตรงต่อหน้าที่ ไม่กดขี่ข่มเหงเพื่อน และไม่กดขี่ชุดริตราษฎร ไม่ฉ้อราษฎร์บังหลวง คือทำไปตามหน้าที่ที่ตนมีอยู่

จื่อลู่มีคำคมที่กินใจว่า “บัณฑิตต้องรับราชการนั้น ไม่ใช่มุ่งหน้าเข้ากอบโกยให้ร่ำรวย เพียงแต่อุทิศตนรับ ใช้ชาติบ้านเมืองของเขาให้สุดกำลัง ทำหน้าที่ถูกผู้ขายให้สุดกำลังเท่านั้น”^{๓๒} การได้นั่งใกล้ได้สนทนากับเพื่อนผู้เป็นพหูสูตรทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่รู้แล้วแต่ยังเข้าใจไม่ชัดเจน ก็จะได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น และสิ่งใดที่ยังไม่รู้ก็จะได้รับรู้ เมื่อเขามีความรู้ ความเข้าใจแล้ว ได้เป็นผู้รู้ดี รู้อะไรควรและไม่ควรเป็นผู้มีความเห็นที่ถูกต้อง คิดไตร่ตรองพิจารณาเหตุผล มีคุณธรรมความดี พุดจาสุภาพเรียบร้อย พุดจามีประโยชน์ต่อเพื่อน พุดจามีคำสัตย์สุจริตใจต่อเพื่อน กระทำการทำงานที่ซื่อสัตย์ตามครรลองคลองธรรม คือเป็นการทำงานที่สุจริต ไม่ผิดศีลผิดธรรม คือการทำงานด้วยกำลังสติปัญญา และกำลังกายของตน เป็นผู้มีความคิดดี พุดดี และทำดีต่อเพื่อน เป็นผู้มอบน้อมถ่อมตน เป็นผู้รักเพื่อน ไม่ลืมเพื่อนเก่า

มีอยู่ครั้งหนึ่ง อาจารย์กับศิษย์กอดเข้าด้วยกัน ท่านถามว่า ในชีวิตนี้อยากจะทำอะไรตามใจตัวเองบ้าง จื่อลู่ตอบว่า อยากเอาเสื้อผ้าและม้ากับรถ มาใช้ร่วมกับเพื่อนท่องเที่ยวไป หากชำรุดเสียหายเพราะใช้กันมากคนก็ซึ้งปะไร จะไม่ตำหนิเพื่อนๆ เลย^{๓๓} บุคคลที่เป็นคนดี มีการศึกษาดี มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ ซื่อตรง เทียงตรง เทียงธรรม มีกตัญญูกตเวที และรักดีต่อเพื่อน แม้เขาอยากจนเงินทอง แต่เขามีความรักใคร่ต่อเพื่อน อยากเอาใจเพื่อน เป็นคนช่างน่ารักแท้ คือเป็นผู้มอบน้อมถ่อมตนต่อเพื่อนสนิทมิตรสหาย ต่อครูอาจารย์ รู้รักประชาชน รู้คุณของแผ่นดินและประเทศชาติ ส่วนคนชั่วช้า ไร้คุณธรรม ความดี ไม่มีเมตตา ไม่มีสติปัญญา แม้เขาได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก แต่จิตใจของเขาไม่ได้อบรมมาดี คือจิตใจของเขายังดิบอยู่ เป็นผู้มีความเห็นผิดคิดผิดต่อเพื่อน ไม่เอาเพื่อน เยอหยิ่งดูถูกเพื่อนว่าไม่ถึงตน ดูแคลนเพื่อนว่ามีความรู้ด้อยกว่าตน การคบเพื่อนนั้น บุคคลทุกคนย่อมอยากเลือกคบแต่คนดีมาเป็นเพื่อน แต่คนหลายคนที่อยู่ในโลกนี้มีทั้งคนดี คนไม่ดี บางคนเป็นคนดีเพราะมีพ่อแม่เป็นคนดีอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่ยังเล็ก บางคนเป็นคนดีเพราะมีครูอาจารย์ช่วยอบรมให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ส่วนบางคนเป็นคนไม่ดีเพราะเป็นผู้โอ้อวด เยอหยิ่ง จ้องทอง ถือตัว มักดูถูกคนอื่น มีอะไรเล็กน้อยก็ทำเป็นตอตกใจ เมื่อไม่ได้ก็เสียอกเสียใจ เป็นคนขี้อิจฉาริษยา แม้เรียนได้เป็นบัณฑิตแต่เป็นคนมีจิตใจต่ำทราม พุดดีทำดีต่อหน้า แต่สามารถรู้กิริยาอาการของเขาได้ทางใจ การคบคนประเภทนี้เป็นเพื่อน จะทำให้ป่วยการเพราะมิตรชนิดนี้มักป่วยการเมื่อมิตรเอาแต่ได้ เมื่อคบกับเขาแล้วก็จะดึงเราให้ล่มจมด้วย ดังนั้น คนเราต้องได้คบมิตรดี มีคุณธรรม เป็นพหูสูตร ผู้สติปัญญา เราย่อมเป็นบัณฑิตนักปราชญ์ได้รู้ทันเล่ห์เหลี่ยมคน ในหนังสือ ขงจื๊อหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน ท่านขงจื๊อสอนศิษย์ว่า

ถ้าเรารักความมีเมตตากรุณา แต่ไม่ฝึกฝนให้ถ่องแท้ว่า ความเมตตากรุณาที่จริงนั้น ควรแสดงออกอย่างไรจึงเหมาะสม ก็จะทำให้กลายเป็นความสงสารและความสืเนหา ที่พาให้หลงใหลโง่งมไปกับความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในความมารยาสาโลยของคนถ่อย^{๓๔}

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

บุคคลที่คบมิตรดี มีคุณธรรม มีสติปัญญาความรู้ความสามารถและตนเอง ต้องเป็นบัณฑิต นักปราชญ์ด้วย เมื่อสมัครใจรับตำแหน่งทำงานช่วยเหลือประชาชนแล้วต้องทำด้วยความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจ คือทำความช่วยเหลือด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยความจริงใจไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น คือมีความเสียสละทั้งทรัพย์สินและกายใจ คือเป็นคนมีเมตตากรุณา มีน้ำใจกว้างขวาง ด้วย ยอมรับการชี้แนะ และคำปรึกษา พร้อมทั้งคำติชมจากเพื่อนทั้งคำดีและไม่ดี ด้วยใช้วิจารณ์ญาณ ไตร่ตรองพิจารณาหาความจริง ไม่จริง มีเหตุผลและมีประโยชน์ เพื่อจะได้เอาความคิดของเพื่อน มาร่วมกับความคิดของตนแล้วปรับปรุงการงานของตนให้ดีขึ้น พร้อมทั้งเป็นคนมีคุณธรรม ใช้ สติปัญญาเป็นอาวุธแยกแยะบุคคลที่เป็นคนดีและคนชั่วให้ออกจากกันเพื่อจะได้ใช้ให้คนดีทำการ งานอะไรและคนชั่วทำงานอะไร คนดีควรฟังและเชื่อคำติชม คำปรึกษาต่าง ๆ นานา แต่คนชั่ว ข้างไม่ควรฟังคำพูดของเขามากนักเพราะคนชั่วเป็นไม่มีคุณธรรม มีความคิดชั่ว คิดเอาแต่ได้ ถ้าคบ เขามาก ๆ ก็จะถูกเขาดึงดูดให้ไปตามเขาได้ ในสุดท้าย ก็ต้องเสียผู้เสียคนและเสียทั้งการงานด้วย คือ เสียรู้บุคคลชั่ว ข้าง ดูเรื่องปลากับนกยาง พวกปลาเสียรู้นกยางจึงนกยางล่องไปกินจนหมดทั้งหนอง แต่ปูเฒ่าตัวเดียวช่างสังเกตดูเหตุการณ์ ใช้สติปัญญาไตร่ตรองตามดูสถานการณ์อยู่ในที่สุดก็รอดตายมา ได้ ด้วยปูได้บีบคอฆาตกรให้ตายไป ดังนั้น ผู้ปกครองต้องใช้สติกับปัญญา ระลึกรู้คิดและรอบรู้ รู้จักบุคคลตามการพูด การกระทำของบุคคลนั้น ๆ ดูกริยาท่าทางเขา และตรวจดูตัวเองขาดตก บกพร่องอะไรบ้าง ถ้าบุคคลมีสติปัญญาอ่อนไว้อยู่ในตัวแล้ว เขาสามารถรอบรู้ทันได้ทุกสถานการณ์ที่ กำลังเกิดขึ้นและจะเกิดขึ้น ท่านขงจื้อสอนศิษย์ว่า

ถ้าเรารักที่จะมีปัญหา แต่ไม่ฝึกฝนให้ถ่องแท้ว่า ปัญหาที่ถูกต้อง คืออะไร ใช้ปัญญา อย่างไม่จริงจังจะเหมาะสม ก็กลายเป็นคนหลักลอย ไม่มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ถ้าเรารักที่จะมีสัจจะ แต่ ไม่ฝึกฝนให้ถ่องแท้ว่า สัจจะที่แท้จริงนั้นจะนำมาใช้อย่างไรให้เหมาะสม ก็จะกลายเป็นคนเชื่อ คนง่าย ถูกหลอกร้าไปให้ร้ายตนเอง เตือนเตือนผู้อื่นเสมอไป ถ้าเรารักที่จะตรงไปตรงมา แต่ไม่ ฝึกฝนให้ถ่องแท้ว่า ควรมีศิลปะในการใช้อย่างไรจึงจะถูกกาลเทศะ ก็จะกลายเป็นบ้าบิ่น เทียว ก่อวินาศกรรมไปด้วยความโง่เขลาเบาปัญญา ถ้าเรารักที่จะเด็ดเดี่ยวมุ่งมั่นไม่ท้อถอย แต่ไม่ ฝึกฝนให้ถ่องแท้ว่า เราจะผ่อนสายพานอย่างไรว่าจึงจะลอมลอมอยู่ไม่ตกลงมา ก็จะกลายเป็น คนดื้อรั้นตันทุ้ง ต้องพบกับการตอบโต้ ซึ่งเป็นอันตรายต่อเราเอง หากแคว้นใดต้องการให้เรา สองคนพิสูจน์ทฤษฎีการเมือง เราจะต้องรอศึกษาดูก่อนเหมือนอย่างที่คุณอื่นชอบพูดเมื่อถูก ถาม เพราะเรารู้อย่างถ่องแท้แล้วว่า เราจะลงมืออย่างไร เริ่มต้นที่ตรงไหน ไม่เสียเวลาเลย แต่ ถ้าไม่มีใครต้องการเรา เราก็ไม่เตือนเตือนเพราะเราไม่ต้องการลาภยศแม้แต่นิด^{๓๕}

นักการเมืองต้องมีคุณธรรม มีจริยธรรม มีสัจจะซื่อตรง สุภาพอ่อนโยน เสมอต้นเสมอ ปลาย มีเพื่อนดี มีคุณธรรม มีสติปัญญา เขาต้องเคารพหลักคุณธรรมเหล่านี้ให้เคร่งครัด เพื่อทำการ งานของตนเปรียบเทียบกับดูตามประวัติศาสตร์ที่ยาวนานที่บรรพบุรุษได้ กำหนดนโยบายในการปกครอง บ้านเมืองในอดีตเอามาบูรณาการผสมผสานกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันเพื่อให้ได้ประสบ ผลสำเร็จในหน้าที่การงาน และตรวจดูเสบียงกรัง ข้าวปลาอาหารต้องมีสมบูรณ์พูนผลตามหลักของ ปราชญ์ตั้งแต่โบราณมา และเขาต้องระมัดระวัง ตรวจสอบดูการงานให้สม่ำเสมอ

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕ - ๗๖.

บุคคลผู้นำประเทศต้องมีคุณธรรม ความดี มีสติปัญญา ไหวพริบและมีการคบเพื่อนดีมีคุณธรรม มีเมตตารักใคร่ มีน้ำใจต่อเพื่อน เขาต้องบริหารบ้านเมืองด้วยความซื่อสัตย์สุจริตใจต่อเพื่อน และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เคารพกฎหมายบ้านเมือง และมีระเบียบวินัยเคร่งครัด ไม่มีความลำเอียงอคติ เพราะเลือกที่รักมักที่ชัง ใช้สติปัญญา มีความยุติธรรม ไม่เกรงกลัวต่ออิทธิพลใด ๆ ผิดว่าไปตามผิด ถูกก็ว่าไปตามถูก ผู้ที่ผิดต้องลงโทษ ส่วนคนที่ถูกต้องให้บำเหน็จ เป็นคนสงบเสถียร เจียมตัว ไม่คุยโว โอ้อวด มีการตระเตรียมเสบียงและกำลังให้พร้อม เมื่อเวลามีศึกสงครามก็จะใช้ได้ทันเวลา

๓.๒.๒ การคบมิตรในบริบททางสังคม (Social) ในศาสนาขงจื้อเป็นศาสนาที่สั่งสอนคนให้คลุกคลีอยู่ในสังคม คือให้คนอยู่ในสังคม สอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สอนให้คบคนดีเป็นมิตรสหาย และให้เป็นคนมีสัจจะวาจาระหว่างเพื่อนกับเพื่อนที่อยู่ในสังคม สั่งสอนคนให้เป็นผู้มีสติปัญญา ให้เป็นคนมีความรู้ความสามารถที่จะช่วยเหลือคนให้ติดต่อกันได้ เชื่อมประสานกันอยู่กับคนในสังคมได้ เพื่อช่วยอบรมสั่งสอนคนให้เป็นคนดีของสังคม สอนให้เป็นคนซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจ มีความกตัญญูรู้คุณ มีความอดทน ความจงรักภักดี ความจริงใจ เชื่อใจต่อเพื่อน เป็นผู้ช่วยเหลือเพื่อนในยามคับขัน และช่วยเหลือเพื่อนในสังคมให้เป็นคนดีของสังคม ช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติให้อยู่รอดปลอดภัย เป็นผู้ช่วยชี้แนะให้คำปรึกษาแก่เพื่อนที่ประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ นานา มีการเที่ยวกลับเที่ยวบาร์ เที่ยวผู้หญิง ต้มสุราเครื่องมีนเมา เสพยาเสพติดและคบมิตรชั่ว เป็นต้น ให้ช่วยอบรมชาวบ้านให้มีความรู้ความเข้าใจเพื่อดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ให้มีความสุขทางกายและสุขทางใจ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ในหนังสือขงจื้อมหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน ศิษย์ของขงจื้อคนหนึ่ง ชื่อจื่อเอวี่ยน ซึ่งเป็นข้าราชการผู้ปกครองบ้านเมือง เขาได้กล่าวว่า “วิถีชีวิตของคนเรา มีกายและใจสองระบบ ถ้าสนใจระบบใดระบบหนึ่งมากเกินไป อีกระบบหนึ่งย่อมขาดดุล สิ่งใดขาดดุลสิ่งนั้นย่อมไม่ยั่งยืน ความสุดโต่งจึงไม่ดี ฉะนั้นแล”^{๓๖}

คนเราเกิดมาไม่ได้สนใจเรียนรู้เรื่องปัญหาชีวิตว่าเป็นมาอย่างไร มีอะไรบ้าง เขามีความปรารถนาอยากได้ความสุข ไม่ชอบความทุกข์และไม่รู้ว่าความทุกข์เกิดมาจากอะไร เมื่อมีความเกิดขึ้นเขาก็ไปบนบานศาลกล่าว เช่นไหว้ขอให้ความทุกข์นั้นหายไป และขอความสุขจงเกิดขึ้นแก่เขา ที่จริงเขาต้องเรียนรู้ให้เข้าใจความจริงแท้แน่นอนระหว่างกายกับจิต ที่มันมีความทุกข์ทางกายกับใจนั้น มันเกิดขึ้นได้อย่างไร และที่มันมีความสุขเกิดขึ้นทางกายกับใจนั้น มันเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อเขาได้เรียนรู้แล้ว เขาสามารถประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องได้ คือ หลีกเลี่ยงเหตุให้เกิดทุกข์และประพฤติปฏิบัติเหตุให้เกิดความสุขแก่ตน ฉะนั้น การคบมิตรที่เป็นพหูสูต คือผู้ได้เรียนรู้ได้ศึกษาวิชาความรู้มาาก ก็จะได้เป็นที่พึ่งทางสติปัญญาของเขาช่วยชี้แนะให้ทางออก บอกทางได้แก่การอยู่ในสังคม การงานของสังคม และการจัดพิธีต่าง ๆ ในสังคมต้องมีเพื่อนดีช่วยทั้งนั้น

คนทุกคนต้องเรียนรู้และเข้าใจคนให้ชัดเจน คือรู้จักคนที่จะต้องคบกันเป็นมิตรสหาย และรู้จักระบบชีวิตของตนเพื่อได้บริหารกายใจให้ถูกวิธีและเพื่ออยู่ในสังคมกับเพื่อนและคนอื่นได้อย่างมีความสุข คือ เข้าสังคมกับเขาได้ด้วยไม่มีความขัดข้องกับเพื่อนและคนรอบข้างตน เจิ้งจื่อ สอนศิษย์ว่า “คนเรานั้น ต้องมีความเด็ดเดี่ยวจริงจังที่จะไปให้ถึงเป้าหมายแห่งชีวิตอันอุดมธรรม

^{๓๖} มิสโจ (เจ้อจันท์ อัครพรณ), ขงจื้อมหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, หน้า ๔๖.

ไม่ถอยเลยจนก้าวเดียว แม้จะต้องแบกภาระอันหนักหน่วงในการที่จะไปถึงจุดหมายปลายทางที่ใกล้เพียงใดก็ตาม”^{๓๗}

การงานสังคมนั้น เป็นการทำงานที่ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง เป็นบุคคลที่ต้องช่วยเหลืออนุเคราะห์กันแก่เพื่อนดี มีคุณธรรม เนื่องจากเพื่อนคนนั้น บางคนเก่งกล้าสามารถ มีร่างกายแข็งแรงมีสติปัญญา ปฏิภาณไหวพริบดีสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ และช่วยเหลือผู้ที่เป็นเพื่อนได้ด้วย แต่บางคนไม่อาจช่วยเหลือตัวเองได้เพียงพอ เพราะเป็นผู้มีร่างกายอ่อนแอบ้าง มีสติปัญญาน้อย และปฏิภาณไหวพริบไม่ทันเขาบ้าง เป็นผู้มีความแข็งแรงและใจไม่อาจทันเขาได้ เขาไม่สามารถอยู่ในสังคมเขาได้ จึงต้องการความช่วยเหลือจากเพื่อนของเขา

การมีเพื่อนดีมีน้ำใจ เขามักจะกระตือรือร้น ช่วยเหลือการงานสังคมต่าง ๆ ตามแรงกายใจ และทรัพย์สินเงินทอง ด้วยมีเมตตาต่อเพื่อน เขาไม่ยอมให้เพื่อนของตนทำการงานหนักแต่ผู้เดียว มีงานแต่งสมรส งานบุญประจำปี งานขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญบ้าน หรืองานราชการประจำปี เขาต้องไปช่วยแบ่งภาระหน้าที่การงาน ช่วยให้กำลังใจเพื่อน และช่วยทำการงานของเพื่อนคนละไม้คนละมือ ด้วยความรักใคร่ คือรู้จักสามัคคีกัน ไม่อาจนิ่งเฉย คือนิ่งดูตาย และไม่สามารถนิ่งนอนใจได้ เมื่อมีการงานสังคมเกิดขึ้น ด้วยความรัก ความห่วงหาอาทร ความรักความสงสาร รู้สำนึกในหน้าที่ของตนว่า ต้องช่วยเหลือกันเพื่อทำให้การงานของพวกเราในครั้งนี้ สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้โดยดี

เจ้จื่อสอนศิษย์ว่า “ความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นหน้าที่ของทุกคน จะหลีกเลี่ยงมิได้ จนกว่าชีวิตจะหาไม่”^{๓๘} เราทุกคนเป็นผู้ติดหนี้เพื่อนมาตั้งแต่เกิด ต้องมีความเมตตากรุณาต่อคนทั่วไป ต้องร่วมสุขร่วมทุกข์ คือ เวลามีสุขก็ร่วมกันเสพสุข แต่เวลามีทุกข์ก็ช่วยกันต่อต้าน ช่วยกันต้านทาน ช่วยกันต่อสู้ ไม่หลีกเลี่ยงหนีเอาตัวรอด ต้องลงมือลงไม้ลงขันช่วยเหลือกัน ถ้ายังมีลมหายใจ ไม่ทอดทิ้งเพื่อนในยามทุกข์ ร่วมประชุมกันกับเพื่อนฝูงเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยทำกันมา ตั้งแต่รุ่นปู่ตายาย ล้วนเป็นงานสังคมทั้งสิ้น เช่น งานกินเลี้ยงพบปะสังสรรค์กับเพื่อนเก่าเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น หรือร่วมจัดงานการกุศลเพื่อรวบรวมเงินสำหรับช่วยเหลือกัน เข้ามูลนิธิช่วยเหลือผู้สูงอายุ ลูกกำพร้า และสตรีหม้าย เป็นต้น เจ้จื่อกล่าวว่า “อนุรักษประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามไว้ เอาใจใส่ผู้สูงอายุและแม่หม้าย อีกทั้งลูกกำพร้าอย่างจริงจัง สังคมจักถึงซึ่งอุดมธรรม ถ้าไม่ทอดทิ้งกันและกัน”^{๓๙}

การรู้จักเกรงใจเพื่อน แม้ในเวลาพูด หรือเวลาทำในเวลาเพื่อนให้สิ่งของบางอย่าง ก่อนจะรับเอาสิ่งของนั้นต้องคิดให้รอบคอบว่า ควรรับหรือไม่ควรรับ ถ้าเป็นสิ่งของจำเป็นแก่การเลี้ยงชีพเป็นควรรับพอประมาณ คือ พอประทังชีวิต กว่าเราจะหามาได้ สิ่งของที่ไม่จำเป็นไม่ควรรับกัน เพราะการเกรงใจกันเป็นมารยาทของคนดี ครั้งหนึ่ง เมื่อเจ้จื่อยังมีได้รับราชการ ได้ทำนาอยู่ในแคว้นหลู่ เจ้าผู้ครองแคว้นหลู่ให้คนนำของมาประทาน เจ้จื่อไม่ยอมรับ ขุนนางที่อัญเชิญของมาประทานกล่าวเตือนด้วยความหวังดีว่า “เจ้านายประทานท่านเองโดยท่านมิได้ขอ ทำไมจึงรับมิได้เล่า จงรับไว้เสียเถิด” ท่านตอบว่า “ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า ผู้ที่รับของจากผู้ใดก็ต้องเกรงใจผู้นั้น เพราะผู้ให้มักจะอวดดี

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘

และมีจุดมุ่งหมายเสมอ ถึงแม้พระองค์จะมีได้เป็นเช่นว่า แต่ข้าพเจ้าจะหลีกเลี่ยงการเกรงกลัวพระองค์ได้หรือ อีกประการหนึ่ง หากข้าพเจ้ารำรวยแต่ต้องเกรงกลัวผู้หนึ่งผู้ใดแล้ว ข้าพเจ้ายอมยากจนโดยไม่ต้องสยบต่อผู้ใดดีกว่า สังคมจะร่มเย็นเป็นสุขถ้าทำได้ตามนี้”^{๔๐}

ในสังคมมนุษย์นั้น เนื่องจากคนมีสติปัญญา ความรู้ความสามารถไม่เท่าเทียมกัน จึงแบ่งคนให้มีหลายชั้นวรรณะ แต่รวมไว้เพียงสองวรรณะใหญ่ คือคนรวย กับคนจน คนรวยไม่สามารถเป็นเพื่อนดีกับคนจนได้ ถ้าคนรวยกับคนจนเป็นเพื่อนกันได้ ก็เพียงแต่เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายเท่านั้น คนรวยมีทรัพย์สินทองมากมาย มีสติปัญญาเป็นพหูสูตร ได้เรียนได้ศึกษามีความรู้สูง พร้อมมีหน้ามีตาในสังคมคนชั้นสูง มีคนยกย่องสรรเสริญ เป็นผู้ดี มีอำนาจวาสนา คือเมื่อมีทรัพย์สินแล้ว ย่อมทำอะไรๆ ได้ตามใจชอบ แม้การกระทำของตนนั้น จะกระทบกระทั่งกับคนอื่นก็ไม่สนใจ ส่วนคนจนเป็นผู้ขัดสนทรัพย์สินเงินทอง เป็นคนใช้แรงงานเพื่อเลี้ยงชีพ มักถูกดูหมิ่นเหยียดหยามจากพวกคนรวย ด้วยถูกกดค่าแรงงานบ้าง ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาผลผลิตทางกสิกรรมบ้าง กดราคาผลผลิตชาวประมงบ้าง ทำให้คนรวยชอบแต่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และเกลียดความไม่มี ลาภ ไม่มียศ นินทา และทุกข์ เพราะฉะนั้น พวกคนจนหรือคนที่ต่ำต้อยกว่า มักประจบสอพลอ เอาอกเอาใจพวกคนรวยหรือพวกผู้ดีสกุล น่ารังเกียจมาก เช่น พวกขันทีในราชสำนักจีนโบราณ เป็นต้น

วันหนึ่ง จ้อกั้งขอความเห็นอาจารย์ว่า “คนจนก็อย่าประจบคนรวย คนรวยก็อย่าเหยียดหยามคนจน ท่านอาจารย์เห็นเป็นอย่างไร” อาจารย์ตอบว่า “ก็ดีหรืออก แต่ถ้าคนจนรู้จักทำจิตใจให้เป็นสุข คนรวยไม่หลงในโลกียะสุขจนเกินไป สนใจศึกษาธรรมจริยา จนเป็นผู้อุดมธรรมก็จะดีกว่านะ”^{๔๑}

ถ้าคนรวยกับคนจนทั้งสองประเภทนี้ มีการศึกษาเท่าเทียมกัน พวกเขาก็สามารถเป็นมิตรที่ดีต่อกันได้ แต่มันเป็นเหมือนธรรมชาติกลั่นแกล้งบันดาลให้ คือ ตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ การศึกษานั้นต้องใช้จ่ายเงินทองเป็นจำนวนมาก ทำให้พวกลูก ๆ ของคนจนไม่มีโอกาสในการศึกษาเท่าเทียมกันกับคนรวยได้ มีแต่อาจารย์ขงจื้อเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ให้โอกาสการศึกษาแก่พวกลูกคนจน ขงจื้อมักปรารภว่า “ใครจะให้ค่าให้ครูน้อยหรือมาก ก็ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง อบรมก่อนสอนทีหลังอย่างเสมอภาค”^{๔๒}

ขงจื้อสอนทั้งคนจนและคนรวยเสมอกันหมดด้วยไม่เอาเงินทองเป็นสำคัญ ถ้าลูกคนรวยก็เอาเงินพอประมาณ และพวกลูกคนจนก็มีสิ่งของเล็กน้อยเพียงเพื่อแสดงการเคารพต่อท่านอาจารย์ก็ได้ เมื่อคนมีการศึกษาแล้วมีความรู้เหมือนกันทั้งคนรวยและคนจนก็สามารถคบกันเป็นเพื่อนได้ เพราะพวกเขามีวิชาความรู้ มีศิลปะวิทยาการเหมือนกัน คือคิดเป็น พูดเป็น และทำเป็นในสิ่งที่ดีไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่ดูถูกดูแคลนกัน ให้ความเคารพต่อกัน มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ดังนั้น ผู้นำประเทศที่ดี มีคุณธรรม มีสติปัญญา ต้องให้คนทุกคนที่อยู่ในสังคมได้การปกครองของตนได้ศึกษาวิชาการและมีความรู้ความเข้าใจทุกคนด้วยไม่แบ่งชั้นวรรณะ เมื่อพวกเขามีการศึกษาเท่าเทียมกัน พวกเขาก็ได้เป็นคนดี มีคุณธรรม คือเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม คือเป็นคนคิดเป็น พูดเป็น

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

และทำเป็น รู้อะไรถูกอะไรผิด อะไรควรพูดไม่ควรพูด และอะไรควรทำไม่ควรทำ ชอบพูดแต่คำที่ไพเราะเพราะพริ้ง เสนาะหูผู้ฟัง และทำสิ่งที่ดีงาม คือ สิ่งที่ตนชอบและถูกอกถูกใจของเพื่อนด้วย

จื่อก่งพูดกับอาจารย์ว่า “ศิษย์ไม่ชอบเบียดเบียนใคร และก็ไม่ชอบให้ใครมาเบียดเบียนศิษย์” ขงจื้ออุทานว่า “ยากมาก ยากมาก แม้เราจะทำใจภักย์ให้เขาได้จริงๆ เพียงแต่พูดเตือนเขาด้วยความหวังดี แม้เราจะทำใจภักย์ให้เขาได้จริงๆ เพียงแต่พูดเตือนเขาด้วยความหวังดี ถ้าเขาไม่เข้าใจเกิดความไม่พอใจขึ้น ก็ใกล้ความเบียดเบียนเขาเข้าไปทุกที การไม่เบียดเบียนผู้อื่นยังทำยากถึงปานนี้ที่จะไม่ให้เขามาเบียดเบียนเรายิ่งยากมากขึ้นเพราะจะต้องระวังตัวทำให้เขาพอใจเรา บางทีในกรณีเดียวกัน คนหนึ่งเห็นด้วยกับเรา แต่อีกคนหนึ่งเดียดรื้อน เพราะไปกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของเขาเข้า เขาก็ต้องเบียดเบียนเราเพื่อรักษาผลประโยชน์ของเขาไว้ พยายามก็แล้วกันนะ”^{๔๓}

ในสังคมมนุษย์มีทั้งคนดีมีคุณธรรมและคนชั่ว ไร้คุณธรรม คนดี ย่อมคิดดี พูดดี และทำดีเป็นประจำ มีความเป็นอยู่และเลี้ยงชีวิตด้วยปัญญาของตน เป็นบัณฑิตมีสติปัญญา มีความรู้หลักวิชาการ ไม่ชอบเบียดเบียนคนอื่น มีความรักใคร่และมีความปรารถนาดีต่อเพื่อน อยากให้เพื่อนมีความสุข อยู่ดีกินดีในสังคม ส่วนคนชั่ว ไร้คุณธรรม เป็นไร้ปัญญา มีความเห็นผิด คิดผิด พูดผิดและทำผิด เลี้ยงชีวิตด้วยการเบียดเบียนคนอื่น ชอบประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตของคนอื่น เบียดเบียนเพื่อน ลักขโมย ปล้น ทรัพย์สินของเพื่อน ประพฤติผิดต่อสามีภรรยาและลูกๆ ของคนอื่น พูดเท็จ โกหกหลอกลวง กรรโชกเอาทรัพย์สินของผู้อื่น ดังนั้น บุคคลผู้เป็นดี มีคุณธรรม แม้มีการตั้งใจว่าจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น อยากให้เขาอยู่เย็นเป็นสุข แต่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเบียดเบียนจากคนอื่นได้ เพราะคนชั่วย่อมเบียดเบียนคนอื่นเป็นปกติ แม้แต่เพื่อนของตน

๓.๒.๓ การคบมิตรในบริบททางเศรษฐกิจ (Economical) เศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับเลี้ยงชีพของคน คนมีเศรษฐกิจดีย่อมมีคบเป็นเพื่อนมากและประเทศที่มีเศรษฐกิจดีก็ย่อมมีมิตรประเทศมากเช่นกัน คนทุกคนตั้งแต่เจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์ ตลอดจนประชาชนคนสามัญต้องทำงานจึงสามารถยังชีพอยู่ได้ แต่ละคนทำงานไปตามหน้าที่การงานของตนๆ ผลผลิตที่ได้มาทำให้เศรษฐกิจครอบครัวยุติ มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย และเศรษฐกิจของประเทศชาติเจริญเติบโต ครอบครัวยุติกินดี ประเทศมีความเจริญมั่งคั่ง เศรษฐกิจแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ ๑) เศรษฐกิจของครอบครัว ๒) เศรษฐกิจของประเทศ ๓) เศรษฐกิจของโลก ดังนี้

๑) เศรษฐกิจของครอบครัว คือ รายได้จากผลผลิตทางกลกรรม ทำไร่นา ทำการค้าขายเป็นลักษณะครอบครัว ทำการประมง เลี้ยงโคกระบือ เลี้ยงหมู แกะ แพะ เป็ด ไก่ ปลา หรือเขาออกไปทำการค้าตามแคว้นต่าง ๆ แลกเปลี่ยนสินค้าได้กำไรกลับบ้านเป็นอันมาก ได้เก็บหอมรอมริบเพื่อใช้จ่ายในปัจจุบัน ๔ ต่อไป

๒) เศรษฐกิจของประเทศ คือ มีรายได้จากการเก็บภาษีอากรต่าง ๆ จากพวกชาวไร่ ชาวนา และจากพวกพ่อค้าพานิชที่ซื้อขายของภายในประเทศ และมีรายได้จากการเก็บภาษีอากรจากพวกพ่อค้าพานิชต่างชาติที่นำสินค้าเข้ามาจำหน่ายค้าขายภายในประเทศ และมีรายได้จากการที่รัฐได้ส่งสินค้าไปทำการค้าขายในต่างประเทศ คือ ทำการค้าขายตามประเทศต่าง ๆ นานา ที่เป็น

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

มิตรประเทศกัน ส่งสินค้าไปค้าขายทั้งทางบก มีผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ พรม โค กระบือ ม้า แพะ แกะ เป็นต้น และสินค้าทางเรือ มีกระเบื้องเคลือบ เครื่องลายคราม มีถ้วยโถ ชาม แจกัน เป็นต้น ที่ผลิตขึ้นที่เมืองจีน มีรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก ทำให้ประเทศจีนเป็นประเทศที่ร่ำรวย ขยายอาณาเขตใหญ่โตและมีมิตรประเทศส่งเครื่องบรรณาการมาถวายแก่ฮ่องเต้กษัตริย์เมืองจีนเป็นประจำทุกปี ดังนั้น กษัตริย์เป็นผู้นำประเทศ ต้องมีพระสหายผู้รอบรู้ด้านเศรษฐกิจเพื่อให้คำปรึกษาแก่พระองค์ หรือทรงมอบหมายงานให้แก่ผู้เชี่ยวชาญไปทำการค้าเพื่อได้เงินตรามาเก็บไว้ในกองคลังให้มาก ๆ เวลาต้องการใช้จ่ายไม่ขัดข้อง มีการใช้จ่ายแก่ค่าสงคราม ซ่อมแซมเขื่อนชลประทานป้องกันไม่ให้มีน้ำท่วม และช่วยเหลือแก่ประชาชนเวลาเมื่อทุกข์ภัยเกิดขึ้น เมื่อขงจื๊อลี้ภัยมาอยู่แคว้นฉี ฉีจึงกงผู้ครองแคว้นฉี ทรงถามทางด้านเศรษฐกิจ ท่านถวายข้อคิดว่า “การประหยัดเป็นการไปสู่ความสมดุลทางเศรษฐกิจ ถ้าจ่ายมากกว่าได้ ความรุ่งเรืองจักเกิดขึ้นได้อย่างไร”^{๔๔} การงานสุจริตเป็นการงานที่หาเงินมาได้โดยยากลำบาก ต้องมีการประหยัดในการใช้จ่าย เมื่อมีรายได้ ต้องใช้จ่ายให้ คือไม่จำเป็นไม่ต้องใช้จ่าย การรัดเข็มขัดในการใช้จ่าย คือใช้จ่ายเงินเป็น ก็จะมีเงินเหลือมากมาย ทำให้คนผู้แสวงหาทรัพย์สามารถเปลี่ยนฐานะของตนได้ ด้วยเฉพาะคนจีนส่วนมากกลายเป็นคนร่ำรวยมีฐานะดี มีทรัพย์สินเงินทองไม่ว่าอยู่ในประเทศหรืออยู่นอกประเทศก็ตามที่ เพราะพวกเขายึดถือตามหลักการใช้จ่ายของขงจื๊อที่ได้กำหนดไว้ทางเศรษฐกิจหลักการใช้จ่ายของขงจื๊อ “ควบคุมรายจ่าย ประหยัดเงินทอง”^{๔๕}

๓) เศรษฐกิจของโลก การคบมิตรดีมีคุณธรรม เป็นพหุสูตร สามารถให้คำปรึกษาชี้แนะหนทางในการทำมาหากินกับธุรกิจต่าง ๆ ที่ได้กำไรดี ให้มีความอดทน รอจังหวะ ดูโอกาสที่เหมาะสมแก่ธุรกิจการค้า นั้น ๆ เมื่อได้โอกาสก็ทำการงานนั้นเพื่อเอาผลกำไร เมื่อได้ผลกำไรมาแล้ว ก็เป็นคนรวยมีทรัพย์สินทำให้เขาเป็นคนที่มีฐานะ และชีวิตความเป็นอยู่ของเขาดีขึ้นเป็นลำดับ เขาสามารถเปลี่ยนแปลงตัวได้ ด้วยการขยันทำการงานและการคบเพื่อนดีมีคุณธรรม แต่บัณฑิตผู้มีสติปัญญา มีความรู้ศิลปวิทยาการ มีประสบการณ์ในกิจการงานต่าง ๆ มีความเชี่ยวชาญด้านการเงินเมื่อทำการงานได้ผลกำไรแล้ว ย่อมเสียสละทรัพย์เพื่อการศึกษาอบรมและความเป็นอยู่ของชาวประชาที่อยู่ในชุมชนใกล้และไกล ขงจื๊อกล่าวว่า “คนทั่วไปทำเพื่อเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตดีขึ้น แต่บัณฑิตทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น”^{๔๖}

สรุปได้ว่า ตั้งแต่มนุษย์เกิดมาบนโลกใบนี้ การคบมิตรก็มีตามมาเพราะต่างคนต่างปรารถนาประโยชน์ตนและประโยชน์เพื่อน จึงมีการคบมิตรกันขึ้น มิตรนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในโลกนี้ทั้งใกล้และไกล คือมีทั้งผู้ที่รู้จักกันและไม่รู้จักกัน ถ้าหากบุคคลผู้นั้นเป็นคนดีมีคุณธรรม มีประโยชน์อย่างไรอย่างหนึ่งและเราต้องการคบกันเป็นเพื่อน เราต้องฝึกอบรมตนให้เป็นบัณฑิตและให้เป็นคนสุภาพเรียบร้อยทั้งกายและวาจา มีความเข้าใจและเชื่อใจต่อกันและกัน ขงจื๊อสอนว่า “ฝึกตัวเอง ดูตัวเองจริงใจ และให้เกียรติกันและกัน หากอยากเข้าใจคนอื่น ต้องทำให้คนอื่นเข้าใจเราก่อน อยากให้คนอื่นเข้าใจเรา เราต้องเข้าใจเขาก่อน บัณฑิต ต้องเรียบร้อย มีระเบียบ มีวินัย” การคบมิตร มีวัตถุประสงค์

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๗.

หลายอย่าง แต่ในที่นี้หมายถึงการคบมิตรใน ๓ บริบท เช่น การคบมิตรในบพทางการเมือง การคบมิตรในบริบททางสังคม และการคบมิตรในบริบททางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนี้

๑) **การคบมิตรในบริบททางการเมือง (Political)** ผู้ปกครองรัฐหรือผู้นำประเทศต้องเป็นผู้ฉลาดในการดำเนินกลยุทธ์เพื่อกำหนดนโยบายการปกครองรัฐหรือประเทศของตนให้มีความเจริญมั่นคงและความสงบสุขแก่ราษฎร ซึ่งจึ่งให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองเป็นหลัก ทั้งยังได้เสนอหลักจริยพันธะทางสังคมขึ้น เพื่อจัดระเบียบให้ปฏิบัติต่อกัน ๕ ประการคือ ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ๓. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ๔. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง ๕. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน

๒) **การคบมิตรในบริบททางสังคม (Social)** ในศาสนาขงจื้อเป็นศาสนาที่สั่งสอนคนให้คลุกคลีอยู่ในสังคม คือให้คนอยู่ในสังคม สอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สอนให้คบคนดีเป็นมิตรสหาย และให้เป็นคนมีสัจจะวาจาระหว่างเพื่อนกับเพื่อนที่อยู่ในสังคม

๓) **การคบมิตรในบริบททางเศรษฐกิจ (Economical)** เศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับเลี้ยงชีพของคน ๑) เศรษฐกิจของครอบครัว คือ รายได้จากผลผลิตทางการเกษตร ทำไร่นา ทำการค้าขายเป็นลักษณะครอบครัว ๒) เศรษฐกิจของประเทศ คือ มีรายได้จากการเก็บภาษีอากรต่าง ๆ จากพวกชาวไร่ ชาวนา และจากพวกพ่อค้าพานิชที่ซื้อขายของภายในประเทศ “ควบคุมรายจ่าย ประหยัดเงินทอง” ๓) เศรษฐกิจของโลก การคบมิตรดีมีคุณธรรม เป็นพหูสูตร สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะหนทางในการทำมาหากินกับธุรกิจต่าง ๆ ที่ได้กำไรดี “คนทั่วไปทำเพื่อเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตดีขึ้น แต่บัณฑิตทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น”

๓.๓ มิตรและลักษณะของมิตรในศาสนาขงจื้อ

มิตร คือคนที่รักใคร่กัน เคารพนับถือกัน มิตรมีหลายประเภท แต่ย่อลงมามีอยู่ ๒ ประเภท คือ มิตรดีและมิตรชั่ว ในคัมภีร์หลุนอวี่ ขงจื้อ กล่าวว่า

มิตรที่ให้คุณมีอยู่ ๓ ส่วนมิตรที่ให้โทษก็มีอยู่ ๓ อัน
มิตรตรง มิตรซื่อสัตย์ มิตรพหูสูตรนี้ คือ มิตรทางคุณ
แล ส่วนมิตรจอมปลอม มิตรประจบ มิตรกะล่อนนี้
คือ มิตรทางโทษแล^{๔๗}

๑) **มิตรดี** คือ มิตรทางคุณ ที่บุคคลควรคบ ควรสนทนสนม ควรเข้าไปหาแล้วนั่งใกล้จะได้เป็นเพื่อนกัน และพูดจาปราศรัยด้วย เพื่อจะได้รับความรู้ดี ๆ จากการชี้แนะของเขา และซักถามปัญหาที่ไม่เข้าใจจะเขา การคบมิตรที่ดีย่อมได้ประโยชน์หลายอย่างทั้งวิชาความรู้ การงานและทรัพย์สินเงินทอง แล้วย่อมได้รับความสุขในชีวิตด้วย คำจีนโบราณกล่าวว่า นกเลือกไม้ทำรัง ชายเลือกนายให้ดูน้ำใจ หมายความว่า คนเลือกคบมิตรให้ดูน้ำใจ ดูอุปนิสัยใจคอ ดูคุณสมบัติความประพฤติดีทางวาจา คำพูดซื่อตรง เพียงธรรม มีคำสัตย์ คือ พูดคำไหนคำนั้น และความประพฤติดีทางกายทำกรรมดี คือ ทำการงานที่สุจริตด้วยแรงกายของตน เป็นผู้เลี้ยงชีพตามสัมมาอาชีวะ บุคคลที่มีคุณสมบัติ เช่นที่ได้กล่าวมานี้ ควรคบกันเป็นเพื่อน มีลักษณะดังนี้

^{๔๗} อมร ทองสุก, คัมภีร์หลุนอวี่, หน้า ๓๑๕.

๑.๑) อันมิตรตรง คือ มิตรที่พูดตรงไปตรงมา พูดต่อหน้าเพื่อนตรง ๆ ไม่พูดอ้อมค้อม หน้ามือเป็นหลังมือ คือ ต่อหน้ากันพูดสรรเสริญ และลับหลังไม่ตั้งนินทา ทำอะไรๆ ตรงไปตรงมาทั้ง ต่อหน้าและลับหลัง ตรงต่อเวลาและหน้าที่ ไม่ปิดบังความผิดของตนต่อเพื่อน และเปิดเผยความดีของเพื่อนให้สาธารณชนได้รู้และเข้าใจ เชื่อใจไว้วางใจกัน ไว้วางใจกันได้จึงคบกันเป็นเพื่อนได้ ถ้าไม่ไว้วางใจกันก็ต้องคบกันฉันทนเพื่อน

๑.๒) มิตรซื่อสัตย์ คือ มิตรที่ซื่อตรง พูดความจริงไม่หลอกลวงเพื่อน ไม่พูดโกหก และกล่าวคำเท็จให้เพื่อนเกิดความเข้าใจผิด เป็นมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ คือในเวลามีความสุขสบายก็ร่วมเสพสุขกัน ในเวลามีทุกข์ก็ร่วมกันต้านทาน ไม่ทอดทิ้งกันในยามยาก มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ไม่ระแวงกัน

๑.๓) มิตรพหุสูต คือ มิตรผู้มีการศึกษาเล่าเรียนมามาก เป็นบัณฑิตมีความรู้สูง มีความเชี่ยวชาญในการงานด้านต่าง ๆ คิดเป็น พูดเป็น วางแผนได้ เข้าใจการงานและมองสถานการณ์ได้ทะลุปรุโปร่ง วิเคราะห์สถานการณ์ออกบอกเหตุการณ์ได้ มีความคิดรอบคอบรอบด้านและประกอบด้วยคุณธรรม การที่บุคคลมีบัณฑิตเป็นมิตรดีกว่ามีคนอื่นประเภทอื่น ๆ ทั้งหมด เพราะบัณฑิตสามารถช่วยชี้แนะทางความคิดได้ บุคคลจะมีชีวิตเจริญได้ มีความสุขในความเป็นอยู่ ได้บัณฑิตเป็นผู้มีปัญญาเยียบแหลม พูดจามีการมคทาย การกระทำการงานเด็ดขาด ไม่ผิดพลาดเสียหาย สามารถรู้ทันอุปายของฝ่ายตรงข้ามและสามารถทำลายแผนของศัตรูได้ง่าย การคบเพื่อนที่เป็นบัณฑิต เป็นการดี แต่การคบคนพาลนั้นไม่ดีเพราะบัณฑิตกับคนพาลนั้นมีลักษณะต่างกัน ขงจื๊อกล่าวว่า “บัณฑิตมีลักษณะมุ่งหวังหาความรู้ คนพาลมีลักษณะมุ่งหวังทรัพย์สิน”^{๔๘}

๒) มิตรชั่ว คือ ส่วนมิตรที่ให้โทษ ก็มีอยู่ ๓ คือ มิตรจอมปลอม มิตรประจบ และมิตรกะล่อน คือมิตรทางโทษแล มิตรทั้ง ๓ จำพวกนี้ บุคคลไม่ควรคบเพราะจะนำความเสียหายหรือภัยมาถึงตัวได้ ไม่ควรเข้าหา ไม่ควรนั่งใกล้คบกันเป็นเพื่อน และไม่ควรเจรจาด้วย ดังนี้

๒.๑) มิตรจอมปลอม คือ เป็นมิตรปฏิรูป เป็นมิตรที่คิดไม่ซื่อ เป็นมิตรเทียม เป็นคนดีแต่พูด เมื่อมีภัยมาพึ่งพาไม่ได้ เมื่อมีสุขจึงเห็นหน้า เมื่อมีทุกข์ก็หายหน้าเข้ากลีบเมฆ คือ เป็นคนร่วมได้แต่สุขแต่ร่วมทุกข์ไม่ได้

๒.๒) มิตรประจบ คือ เป็นมิตรที่คิดกบฏ เป็นคนที่มีปากกับใจไม่ตรงกัน คือ เป็นคนปากอย่างใจอย่าง เป็นคนดีแต่พูด พูดสรรเสริญเพื่อนเฉพาะหน้า พูดยกย่องเพื่อนต่อหน้า ด้วยมีความหวัง ความปรารถนาที่จะได้ลาภสักการะ ตำแหน่งหน้าที่ และยศฐาบรรดาศักดิ์ เมื่อได้ดังใจก็ดีอกดีใจ ถ้าไม่ได้ดังใจปองก็เสียอกเสียใจ เมื่อลับหลังตั้งนินทา คือ ยกโทษของเพื่อนมาพรรณนาต่างนานา ให้คนอื่นได้รู้ แม้เมื่อทำดีก็ทำดีเฉพาะหน้า ทำเพื่อเอาหน้า ทำเป็นพักชียโรยหน้า เมื่อลับหลังก็ไม่ทำงาน

๒.๓) มิตรกะล่อน คือ เป็นมิตรที่พูดกลับกลอกไปมา เป็นคนเห็นแก่ได้ เป็นคนที่พูดเล่นลิ้น เล่นสำนวนคำพูดเพื่อได้ มีคารมคมคาย จับเอาใจความไม่ได้ พลิกแพลงเอาตัวรอด คือพูดเอาแต่ได้ เป็นคนไม่ควรคบเป็นมิตร

^{๔๘} มิสโจ (เจือจันท์ อัครพรณ), ขงจื๊อมหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, หน้า ๑๗๙.

มิตรทั้งสองประเภทนี้ บุคคลควรละเว้นมิตรชั่วและเสพคบมิตรดีเท่านั้น เพราะการคบมิตรดี เป็นเหตุทำให้เราได้รับประโยชน์หลายอย่าง คือ ได้รู้จักคนและสังคม ได้รู้จักคนที่เราควรคบและไม่ควรคบเป็นเพื่อน ได้เรียนรู้จากคนที่เราคบกันเป็นเพื่อน การคบคนดี มีคุณธรรม เราได้รู้จักคนหลายประเภท คือ ทั้งคนดีและคนไม่ดี คนดีเป็นผู้มีคุณธรรม มีเมตตากรุณา ซื่อตรง ซื่อสัตย์ สุจริตใจเที่ยงตรง เที่ยงธรรม เป็นคนมีสติปัญญา มีการศึกษา เป็นพหูสูตรได้เรียนรู้มามาก ทั้งคติโลกและคติธรรม คือ เป็นคนเก่งทั้งบู๊และบุน มีความจริงใจ กับเพื่อนสนิทมิตรสหาย ส่วนคนไม่ดี คือ เป็นคนไร้คุณธรรม เป็นคนไม่มีเมตตากรุณา เป็นคนชั่วช้า ต่ำทราม เป็นคนกะล่อน คิดคด ททรยศ หักหลัง เพื่อนของตน เป็นคนร่วมกันได้แต่เวลาสุข ในเวลาทุกข์ร่วมกันไม่ได้ เป็นคนมีใจคอคับแคบ เป็นคนเห็นแก่ได้ เห็นแก่ตัว เป็นคนถ้อย ไม่ควรคบเป็นมิตร ไม่ควรสนิทสนม ไม่ควรเข้าใกล้ ถ้าคบคนถ้อยเป็นเพื่อน มีแต่เสียกับเสียเท่านั้น ในหนังสือขงจื๊อหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน ขงจื๊อสอนว่า “ผู้หญิงกับคนต่ำช้าใกล้กัน ไร้ใจไม่ได้ ใกล้ก็ละอาย ไกลไปก็โกรธ ใกล้ก็ไม่ได้ ไกลก็ไม่ดี”^{๔๙} ถ้าเราคบคนดีเป็นเพื่อน เป็นผู้มีความดี เป็นปราชญ์ผู้มีสติปัญญาว่องไว ซื่อตรงจงรักภักดี ไม่มีโลภะโทสะโมหะ มีความจริงใจเที่ยงตรง กตัญญูรู้คุณ การคบคนดี มีคุณธรรม มีเมตตากรุณา มีศิลปะวิชาความรู้เป็นเพื่อน ก็จะช่วยให้ได้ประโยชน์และมีความสุขความเจริญ ความสงบมั่นคงแก่ตนได้ เมื่อยามทุกข์ก็ได้เพื่อนช่วยเหลือ ร่วมรักสามัคคีกัน ต่อสู้ ต่อต้านกับศัตรูจนกำจัดศัตรูพ่าย เอาชัยชนะมาได้ พวกอริราชศัตรู มิตรไม่กล้ามาเหยียดหยามรุกรานอีกต่อไป เมื่อมีสุขก็จะได้แบ่งปันซึ่งกันและกัน คือ ร่วมกันเสพสุข ขงจื๊อกล่าวว่า “พึงยึดมั่นในความภักดีแลสัจจา ไม่คบหาสหายที่ต่ำกว่า ครั้นมีความผิดก็ไม่กลัวการแก้ไข”^{๕๐}

สรุปแล้ว มิตรในทัศนะของขงจื๊อ คือคนที่รักใคร่กัน เคารพนับถือกัน มิตรมีหลายประเภท แต่ย่อลงมามีอยู่ ๒ ประเภท คือ มิตรดีและมิตรชั่ว

๑) มิตรดี คือ มิตรทางคุณ ที่บุคคลควรคบ ควรสนิทสนม ควรเข้าไปหาแล้วนั่งใกล้ จะได้เป็นเพื่อนกัน และพูดจาปราศรัยด้วย มีลักษณะดังนี้ ๑.๑) อันมิตรตรง คือ มิตรที่พูดตรงไปตรงมา ๑.๒) มิตรซื่อสัตย์ คือ มิตรที่ซื่อตรง ๑.๓) มิตรพหูสูตร คือ มิตรผู้มีการศึกษาเล่าเรียนมา

๒) มิตรชั่ว คือ ส่วนมิตรที่ให้โทษ ก็มีอยู่ ๓ คือ มิตรจอมปลอม มิตรประจบ และมิตรกะล่อน คือมิตรทางโทษแล มิตรทั้ง ๓ จำพวกนี้ บุคคลไม่ควรคบเพราะจะนำความเสียหายหรือภัยมาถึงตัวได้ ไม่ควรเข้าหา ไม่ควรนั่งใกล้คบกันเป็นเพื่อน และไม่ควรเจรจาด้วย

มิตรทั้งสองประเภทนี้ บุคคลควรละเว้นมิตรชั่วและเสพคบมิตรดีเท่านั้น เพราะการคบมิตรดี เป็นเหตุทำให้เราได้รับประโยชน์หลายอย่าง คือ ได้รู้จักคนและสังคม ได้รู้จักคนที่เราควรคบและไม่ควรคบเป็นเพื่อน ได้เรียนรู้จากคนที่เราคบกันเป็นเพื่อน การคบคนดี มีคุณธรรม เราได้รู้จักคนหลายประเภท คือ ทั้งคนดีและคนไม่ดี คนดีเป็นผู้มีคุณธรรม มีเมตตากรุณา ซื่อตรง ซื่อสัตย์ สุจริตใจเที่ยงตรง เที่ยงธรรม เป็นคนมีสติปัญญา มีการศึกษา เป็นพหูสูตรได้เรียนรู้มามาก ทั้งคติโลกและคติธรรม

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

^{๕๐} อมร ทองสุก, คัมภีร์หลุนอวี่, หน้า ๒๒๔.

๓.๔ การคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อ

การคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อนั้น เป็นหลักคุณธรรมในการคบหากันระหว่างบุคคลที่มีเมตตาต่อกัน ขงจื้อได้จัดความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ ๕ ประเภท พร้อมทั้งหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันดังต่อไปนี้

๑) ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง โดยผู้ปกครองแสดงความนับถือให้เกียรติ ส่วนผู้อยู่ใต้ปกครองต้องจงรักภักดี

๒) บิดามารดากับบุตรธิดา โดยบิดามารดาให้ความเมตตากรุณา ส่วนบุตรธิดาก็มีความกตัญญูกตเวทิตา

๓) สามีกับภรรยา โดยสามีมีคุณธรรม ฝ่ายภรรยาก็ต้องเชื่อฟัง

๔) พี่กับน้อง โดยพี่วางตัวให้สมกับเป็นพี่ ส่วนน้องก็เคารพเชื่อฟัง

๕) เพื่อนกับเพื่อน ต่างก็ต้องทำตัวให้น่าเชื่อถือและไว้วางใจกันได้^{๕๑}

คุณธรรม ความดี มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้น เป็นคนดี มีคุณธรรม มีความอดทนต่อเพื่อน มีความอดทนต่อความยากลำบาก ไม่บ่นให้เพื่อนได้ยินได้เห็น แม้เป็นผู้มีทรัพย์สินมากก็ไม่ทำตัวเย่อหยิ่ง ขงจื้อกล่าวว่า “เมื่อยากจนไม่บ่น เมื่อร่ำรวยไม่หยิ่งยะโส ไม่มีเพื่อนคนใด จะประเสริฐเท่ากับตนเอง”^{๕๒} คุณธรรม ความดี มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้น เป็นคนดี มีคุณธรรม มีความอดทนต่อเพื่อน มีความอดทนต่อความยากลำบาก ไม่บ่นให้เพื่อนได้ยินได้เห็น แม้เป็นผู้มีทรัพย์สินมากก็ไม่ทำตัวเย่อหยิ่ง ขงจื้อกล่าวว่า “เมื่อยากจนไม่บ่น เมื่อร่ำรวยไม่หยิ่งยะโส ไม่มีเพื่อนคนใด จะประเสริฐเท่ากับตนเอง”^{๕๓}

คนดี มีคุณธรรม ย่อมรู้ได้ตามความประพฤติทางวาจาและทางกาย เป็นผู้พูดจริงทำจริง มีสัจจะวาจา มีวาจาสุจริตใจ มีปากตรงกับใจ คิดอย่างไรพูดอย่างนั้น และเป็นผู้มีกายสุจริต ประพฤติดีทางกาย ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่จี้ปล้นลักขโมยทรัพย์สินเงินทองของคนอื่น เลี้ยงชีพตามกำลังสติปัญญาของตน คนประเภทนี้ เป็นคนดี มีคุณธรรม คุณค่าของการคบมิตร คือการคบมิตรดี การคบมิตรที่มีคุณธรรม มิตรที่มีความซื่อสัตย์ สุจริตใจ มีสัจจะวาจา ต้องรู้จักทั้งคุณและโทษของมิตรเพื่อจะได้คบเพื่อนที่ดีไม่มีโทษ มีแต่คุณ ดังนั้น คุณธรรมความดี เป็นคุณค่าของคน มีเมตตากรุณา ผู้ใดมีคุณธรรมผู้นั้นมีคุณค่า เมื่อมีคุณค่า ก็ควรแก่การคบเป็นมิตรสหายได้ด้วยไม่ต้องสงสัย เป็นคนที่ไว้วางใจได้ เชื่อใจกัน คนทุกคนต้องรู้จักเพื่อนทั้ง ๒ ประเภท คือ เพื่อนดีและเพื่อนชั่ว เพื่อนดีนำความสุขมาให้ ส่วนเพื่อนชั่วยอมนำมาซึ่งความทุกข์ ไม่ควรคบคนชั่ว คือ คนถ้อยเป็นเพื่อน เพราะเป็นคนไม่มีคุณค่า คือไม่มีคุณธรรม ขงจื้อกล่าวว่า “มิตรที่ให้คุณมีอยู่ ๓ ส่วนมิตรที่ให้โทษก็มีอยู่ ๓ อันมิตรตรง มิตรซื่อสัตย์ มิตรพหุสุตน์ คือ มิตรทางคุณแล ส่วนมิตรจอมปลอม มิตรประจบ มิตรเกล่อนี่ คือมิตรทางโทษแล”^{๕๔} เมื่อรู้จักเพื่อนที่ให้คุณและเพื่อนที่ให้โทษแล้ว ก็พึงเลือกคบเฉพาะคนดีที่มีคุณความดีแล้วละทิ้งเพื่อนชั่วผู้ให้โทษแก่ตน เหมือนคนที่ฉลาดย่อมทิ้งของไม่ดี แล้วเลือกเอาแต่ของที่ดี ส่วนคนโง่

^{๕๑} ฟั้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๕), หน้า ๖๐.

^{๕๒} เสฐียร พันธรัณย์, ศาสนาเปรียบเทียบ, หน้า ๒๖๘.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๘.

^{๕๔} อมร ทองสุก, คัมภีร์หลุนอวี่, หน้า ๓๑๕.

เขลาเลือกคบคนชั่วเป็นเพื่อนเขาย่อมประสบทุกข์ ขงจื๊อกล่าวว่า “หลี่ คือคุณธรรม ของขงจื๊อ ถ้าคุณธรรมเข้มแข็ง สังคมก็จะอยู่รอด ความรู้ของขงจื๊อมาจากไหน เมตตา คุณธรรม มารยาทความเชื่อ ักติ นอบน้อม อภัย นับถือ ศีลธรรม รู้จักผ่อนผัน ความเชื่อมั่นอย่างจริงใจ คือ หลี่ ที่มีพลังมหาศาล”^{๕๕}

๓.๔.๑ กัลยาณมิตรธรรม

ขงจื๊อสอนให้มีแต่ไมตรีจิตมิตรภาพ ซื่อสัตย์ สุจริตใจ เสียสละ อดทน กตัญญูกตเวที และจงรักภักดี เป็นคุณธรรมของคนดี มีคุณค่าแก่การคบกันเป็นมิตร การเสียสละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์ผู้อื่นมีอยู่ในบุคคลใด การเสียสละด้วยการแสดงมิตรภาพแก่คนอื่น เราต้องการความดีของบุคคลนั้นเท่านั้น ความอดทน อดกลั้นต่อบุคคลอื่น เราต้องการความดีของเขาเพียงอย่างเดียว ความกตัญญูกตเวทีรู้คุณและทดแทนคุณต่อบุคคลใด เราต้องการความดีของบุคคลนั้น นอกจากนั้น ไม่มีเลย ความจงรักภักดี ซื่อตรงต่อบุคคลใดเราต้องการความดีของบุคคลนั้น นอกจากนั้น ไม่มีเลย การแสดงมิตรภาพต่อบุคคลเหล่านั้นที่สูงกว่าเรา เท่ากับเป็นการได้รับปัญญาความรู้และคุณธรรมจากบุคคลเหล่านั้น จะเป็นมิตรภาพส่วนใดหากเป็นไปเที่ยงตรงมิตรภาพนั้นก็เที่ยงตรงเหมือนกัน

ความดีนั้น เป็นคุณค่าของคน ถ้าผู้ใดมีความดีอยู่ในตัว ผู้นั้นเป็นคนดี มีคุณธรรมควรคบเป็นมิตรสหาย ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ถ้าเขามีความดี ก็สามารถคบกันเป็นเพื่อนกับเขาได้ ด้วยไม่คำนึงญาติพี่น้อง หรือเชื้อชั้นวรรณะ อาชีพการงาน เมื่อคบกับคนดีเป็นเพื่อนก็จะได้สอนตัวเราให้เป็นคนดีไปในตัวด้วย ถ้าเพื่อนเป็นคนซื่อตรง ซื่อสัตย์ก็ทำให้เราเป็นคนซื่อตรง ซื่อสัตย์ด้วย การที่คนมีมิตรภาพต่อกัน ถ้าคนรวยมีต่อคนจนเป็นความอนุเคราะห์เขา ถ้าผู้มีวิชาความรู้มากแสดงมิตรภาพต่อคนมีความรู้้น้อย เป็นการช่วยชี้แนะสั่งสอนให้เขามีความรู้ดี มีสติปัญญาและคุณธรรม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อบุคคลนั้น ด้วยความซื่อตรง ความเที่ยงธรรม มิตรภาพนั้นก็เที่ยงธรรมเหมือนกัน การคบมิตรดี จะนำความสุขความเจริญมาให้ คนดี คือ คนมีดี ดี เป็นสมบัติติดตัวไปทุกสถานที่ประดุจเงาตามตัว ดี เป็นเสน่ห์ ถ้าใครมีดีผู้นั้นไปในสถานที่ใดจะมีแต่คนรักใคร่ เป็นที่เคารพนับถือ คนที่อยู่ในสถานที่นั้น อยากคบเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหาย เนื่องจากการคบคนดีเป็นเพื่อนย่อมได้ความสุข ได้เป็นที่พึ่งในยามยาก ได้เสพสุขในยามสุข ท่านขงจื๊อกล่าวว่า “สุขในการมีกัลยาณมิตรมากมาย นี่เป็นสุขที่ให้ประโยชน์ เป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๕๖}

การมีกัลยาณมิตร คือ มิตรดี มีเมตตาธรรมต่อเพื่อน เป็นผู้เสียสละความสุขของตนให้แก่เพื่อน ด้วยไม่คิดถึงความลำบากของตน เพียงอยากให้เพื่อนได้รับประโยชน์สุขมาก ๆ ส่วนเพื่อนของเราไม่ได้ปรารถนาสิ่งใดจากเรา ปรารถนาเพียงให้เราเป็นเพื่อนที่ดี มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ ซื่อตรง เชื่อใจได้ มีความจริงใจ หวังดีต่อเพื่อน อยากให้เพื่อนมีความสุขในชีวิตความเป็นอยู่ มีความสุขความเจริญทั้งทางกายและจิตใจ มีการให้วิชาความรู้ และศิลปะต่าง ๆ ในการเลี้ยงชีพ เหมือนคำจีนโบราณว่าสอนเขาให้จับปลาดีกว่าให้ปลาแก่เขา ขงจื๊อกล่าวว่า เพื่อนแท้ จะหวังสิ่งเดียวจากเรา คือ หวังดี อะไรคือ กตัญญู คุณธรรม มิตร คือ ดี^{๕๗}

^{๕๕} มิสโจ (เจ้อจันท์ อังพรณ), ขงจื๊อหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, หน้า ๑๑๗.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔.

ฉะนั้น คนทุกเภท ทุกวัย ทุกเชื้อชั้นวรรณะ และทุกอาชีพ ตั้งแต่ฮ่องเต้ เจ้าฟ้าจนมาถึงประชาชนคนเดินดิน จะเป็นคนเมือง หรือคนบ้านนอกคอกนาก็ตาม ถ้าเขามีดี มีคุณธรรม ก็สามารถคบกันเป็นมิตรได้ทุกคน เพราะมิตร คือ ดี มีคุณธรรม มีคุณค่า มิตรดี มีคุณค่า มีราคาดี เป็นบัณฑิต ดีใจในของที่ดีงาม

๓.๔.๒ หลักความซื่อตรง

ในการคบมิตรนั้น ต้องปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยความซื่อตรง ความซื่อสัตย์สุจริตใจ ด้วยความประพฤติดีทั้งสาม คือ ประพฤติดีทางกาย ประพฤติดีทางวาจา และประพฤติดีทางใจต่อเพื่อน ในเวลาเพื่อนได้ประสบทุกข์ลำบากจากเหตุภัยต่าง ๆ ต้องมีการช่วยเหลือเพื่อนด้วยการแสดงน้ำใจเล็กน้อยบ้าง มากบ้าง ไปตามกำลังของตนที่สามารถช่วยกันได้ด้วยความสามารถแก่เพื่อน ด้วยเครื่องบรรเทาทุกข์ต่าง ๆ มีปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม มีเสื้อผ้า เป็นต้น อาหารการกิน น้ำดื่ม น้ำใช้ ที่พักอาศัย และยาและอุปกรณ์รักษาโรค เป็นต้น มีการพูดจาด้วยคำพูดที่ดีกับเพื่อน คือมีการพูดให้กำลังใจเพื่อนให้ได้เบาใจจากความทุกข์ที่เพื่อนได้รับ แล้วช่วยสร้างบ้านเรือนให้แก่เพื่อนได้อยู่อาศัยให้กลับสภาพเดิมได้เป็นปกติ เป็นคนเอาใจใส่ต่อเพื่อน ไม่ทอดทิ้งและไม่หนีหน้าเพื่อนในเวลาตกทุกข์ได้ยาก คือเป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ เสมอต้นเสมอปลายกับเพื่อน จื่อกั๋งถามว่า มีคำใดที่สามารถนำไปใช้ตลอดชีวิตหรือไม่ ขงจื๊อกล่าวว่า “คงจะเป็นคำว่าอภัยกรรมสิ่งที่ดีที่ตนไม่ปรารถนาอย่ากระทำต่อผู้อื่น”^{๕๘}

การปฏิบัติต่อเพื่อนต้องคำนึงถึงใจเขาใจเราหรืออกเขาอกเรา คือ สิ่งใดที่เราไม่ชอบแล้วคนอื่นก็ไม่ชอบเหมือนกัน อย่าไปทำกับเขา ต้องทำสิ่งดี ๆ ที่เราชอบ ที่เรารักใคร่ พอกพอใจให้แก่เขา เนื่องจากคนทุกคน ไม่ว่าเราหรือเขาชอบแต่ของดี ๆ ถูกอกถูกใจ ไม่ชอบของที่ไม่ดี ไม่ถูกอกถูกใจ ชอบฟังคำพูดดี ๆ ไม่ชอบฟังคำพูดที่ไม่ดี คำพูดส่อเสียดคำพูดยุยงและคำโกหกต่าง ๆ ที่ฟังแล้วทำให้แสบหู เราไม่ควรกระทำการเหล่านั้นแก่เพื่อน ทำให้เพื่อนสามารถจับผิดได้ว่าเราเป็นเพื่อนไม่ดีไม่มีคุณธรรม เนื่องจากคนนั้นมีทั้งดีทั้งชั่วอยู่ในตัวทุกคน ดังนั้น ต้องใช้สติปัญญาบังคับพฤติกรรมที่ชั่วอยู่ในตนไม่ให้ออกมาข้างนอก ให้เพื่อนได้เห็น ให้ออกมาแต่ความประพฤติดีเท่านั้น

๓.๔.๓ สัจจวาจา

การพูดจากับมิตรก็ต้องพูดคำที่ดี คำพูดที่ฟังแล้วไพเราะเสนาะหู คำพูดที่ฟังแล้วเบิกบานใจ ยิ้มแย้มแจ่มใสให้เพื่อน แสดงอาการนอบน้อมถ่อมตนต่อเพื่อน เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทอดทิ้งเพื่อนเก่า แม้คนที่อยู่รอบข้างตัวเราและที่อยู่ในสังคมกับเราด้วยความจริงใจ ต้องปฏิบัติต่อคนรอบข้างด้วยเมตตากรุณา รักใคร่และความหวังดีต่อพวกเขา ไม่ควรทำตามอารมณ์กับเพื่อน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดต้องมีความอดทน อดกลั้น มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจต่อเพื่อน จื่อเซี่ยกล่าวว่า

พึงเคารพเมธีแทนการหลงใหลในเพศสตรี ในการปรนนิบัติบุพพการี พึงปฏิบัติโดยสุตกำลังความสามารถที่มี ในการรับใช้องค์พระภูมิพึงถวายความจงรักภักดีทั้งกายา ในการคบมิตร

^{๕๘} อมร ทองสุก, คัมภีร์หลุนอวี่, หน้า ๓๐๕.

สหายพึงมีสัจจะต่อวาจา คนที่ทำได้เช่นนี้ แม้จะไม่เคยร่ำเรียนมา แต่เขาก็ถือว่าเขาเป็นผู้มีการศึกษาคือแล้ว^{๕๙}

การปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยการพูดคำจริง คือ คำไหนคำนั้น ไม่มีความเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่มีเหตุผลเพียงพอหรือจำเป็น คือ ถ้ามีประโยชน์แก่ตนและประโยชน์แก่เพื่อน เป็นคนที่มีเมตตาเที่ยงตรง ซื่อตรง รักษาคำพูดตามสัญญาที่ให้ไว้ต่อเพื่อน ไม่เปลี่ยนแปลงคำมั่นสัญญาที่ได้ตกลงกับเพื่อนไว้ พูดจริงทำจริง ยึดมั่นไว้ในคุณธรรม ความดีต่อเพื่อน ไม่เป็นคนตระบัดสัตย์จะมีเพื่อนไว้นับถือเชื่อใจเรา จะพูดหรือทำต้องคิดถึงคุณธรรม ความดี คือความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนตลอดเวลาที่พูดนั้นจะกระทบต่อเพื่อน จะทำให้เพื่อนไม่พอใจหรือไม่ และที่กำลังทำอยู่นี้เพื่อนจะสบายใจหรือไม่ ถ้าถูกรรณนิยมก็ควรทำ ถ้าไม่ถูกรรณนิยมก็ไม่ควรทำ จะทำให้เพื่อนเกิดความไม่พอใจแล้วก็พากันตีจาก แต่ถ้ายึดเอาตามความเป็นธรรมถูกต้องแล้ว ก็มีใครรักใครมาเป็นเพื่อนกับเรา เคารพรักเรา ด้วยเห็นว่าเราเพื่อนดี มีคุณธรรม ควรแก่การคบเป็นเพื่อนกัน ขงจื๊อกล่าวว่า “มีคุณธรรมจะมีโดดเดี่ยว และจักมีมิตรร่วมอุดมการณ์”^{๖๐}

การที่เรามีมิตรมากมาย ก็ต้องรู้จักอุปนิสัยใจคอของเพื่อนแต่ละคนให้ได้ชัดเจน เพราะว่ามากคนมากความคิดหรือ หลายคนหลายปัญหา คนมีความคิดต่าง ๆ กัน เมื่อจะให้คำปรึกษาหรือคำตักเตือน ว่ากล่าวใด ๆ ต้องดูจังหวะ ดูเวลา ดูโอกาส และสถานที่ บางทีพูดคัดค้านขัดจังหวะหรือตักเตือนบ่อย ๆ เข้า ทำให้เพื่อนไม่พอใจได้ เนื่องจากคำจริงไม่เสนาะหูคนฟัง แต่แก้ปัญหาได้ บางทีให้คำปรึกษามากทำให้เขาถึงโกรธซึ่งก็มี จี้อ๋องกล่าวว่า “ทูลทัดทานพระประมุขจนบ่อยครั้ง ก็จะได้รับคำอภัยยศ ตักเตือนมิตรสหายจนซ้ำซาก ก็จะทำให้เกิดความเหินห่าง”^{๖๑}

มิตรบางคนเป็นคนดี มีคุณธรรม ซื่อตรง ซื่อสัตย์ สุจริตใจ แต่มีนิสัยใจคอตึงตัง พูดจาไม่ค่อยคิดหน้าคิดหลัง พูดจาไม่รู้จักลำดับสำนวน พูดจาตรงไปตรงมา ถนัดแต่ใช้กำลัง อาจจะทำให้เพื่อนคนอื่นเกิดความไม่พอใจได้ เมื่อจะตักเตือนเขา ก็ควรตักเตือนในสถานที่สงบที่สงบกำลัง ไม่ควรตักเตือนเขาต่อหน้าเพื่อนฝูงเพราะจะทำให้เขาไม่พอใจได้ ควรตักเตือนเขาด้วยวาจาสุภาพอ่อนโยน พร้อมทั้งแสดงอาการสีหน้าท่าทางแก่เขาด้วยความรักและสงสารต่อเขา เพื่อทำให้เขาได้เข้าใจว่า ไม่ควรทำอย่างนั้น ไม่ควรแสดงอาการกระด้างกระเดื่องต่อเพื่อนซึ่งจะทำให้เขาเข้าใจผิดได้ แล้วทำอาการเฉยต่อเรา และห่างเหินกันไปในที่สุด เราไม่สามารถปรับความเข้าใจกับเพื่อนได้ และต้องเสียเพื่อนไปอย่างน่าเสียดาย ท่านได้กล่าวไว้ในความสัมพันธ์ทั้ง ๕ อย่าง มีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน คือ บุคคลจะทำหรือจะพูดอะไร ต้องคิดถึงความเป็นเพื่อน เหมือนคำของขงจื๊อได้กล่าวไว้ว่าอะไรที่เราไม่ชอบอย่าทำกับผู้อื่น แสดงว่าสิ่งใดก็ตามที่เราไม่ชอบคนอื่นก็ไม่ชอบเช่นกัน การกระทำสิ่งใดต่อเพื่อนต้องทำด้วยคุณธรรม ความดี ทำด้วยเมตตากรุณา คือความรักใคร่สงสารต่อเพื่อน ทำด้วยความอดทน อดกลั้น ด้วยความปรารถนาให้เพื่อนได้รับประโยชน์ ให้เพื่อนมีความไว้นับถือเชื่อใจ

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๖๐} มิสโจ (เจ้อจันท์ อ๋อพรรณ), ขงจื๊อมหาปรัชญาแห่งแผ่นดิน, หน้า ๑๕๗.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

จริงใจจริงจัง มีศรัทธาเลื่อมใส คือทำตามหลักของนักปราชญ์ที่ต้องสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ดังนี้ คือ นักปราชญ์ต้องมี เมตตา คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน เมตตา กับ สหาย คือ เชื่อใจ^{๖๒}

การมีความเมตตากรุณาต่อเพื่อน มีความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความรักสามัคคีกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ มีสุขร่วมเสพมีทุกข์ร่วมต้าน มีการช่วยเหลือแก่เพื่อนผู้ที่มีความตกทุกข์ได้ยาก เพื่อนที่ไม่มีงานทำช่วยหาการงานให้ทำเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงตนและครอบครัว เพื่อนที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยพาไปหาหมอพยาบาลให้ ถ้าเขาไม่มีค่ารักษาพยาบาลต้องช่วยออกค่าพยาบาลให้เขาด้วย ถ้าเรามีทรัพย์สินเงินทองมากควรช่วยออกค่าใช้จ่ายให้มาก มีน้อยก็ช่วยออกแต่น้อยไปตามมีตามได้ ถ้าเพื่อนเป็นคนทำการเกษตรต้องการเงินทุนเพื่อจะทำการใช้จ่ายต่าง ๆ มีการพึ่งพา ขอยืมเงินทุน ก็ต้องช่วยเขา ให้เขายืมเงินทองตามที่เขาต้องการ ให้เขาสามารถเอาไปทำงานได้ ถ้าเพื่อนเป็นพ่อค้าผู้ทำการค้าขาย มีความต้องการทุนทรัพย์เพื่อไปทำเป็นทุนในการค้าขายต้องช่วยเหลือเขา ให้เขาสามารถตั้งตัวได้ ขงจื๊อกล่าวว่า “คนเรามีมากก็ใช้มาก มีน้อยก็เพื่อแผ่กันพอประมาณ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ทำอย่างมีเมตตากันและกัน”^{๖๓}

การปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยยึดหลักคุณธรรม มีเมตตากันและกัน เสียสละ อดทน จริงใจต่อเพื่อน แม้เราไม่มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย แต่ด้วยความรักใคร่ และความจริงต่อเพื่อน เมื่อเพื่อนตกกระทาลำบาก มาพึ่งพาตนแล้ว เราต้องเสียสละสิ่งของให้แก่เพื่อน ช่วยเหลือเพื่อน เพื่อให้เขาได้เบาใจลงบ้าง แม้ตนมีฐานะยากจน แต่สามารถช่วยเหลือได้เล็กน้อย แม้จะต้องทำให้ตนลำบากก็ตามที ก็ต้องแสดงความเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวาง ด้วยความเป็นผู้มีน้ำอดน้ำทนต่อความยากและทำประโยชน์แก่เพื่อน ให้สิ่งของที่ตนมีอยู่แก่เพื่อน ด้วยความจริงใจเพื่อแสดงความเป็นมิตรดีต่อเพื่อน ขงจื๊อกล่าวว่า “เพื่อนดีมี ๓ ประเภท ๑. ชื่อสัตย์ ๒. จริงใจ ๓. มีความรู้ (ให้คุณ)”^{๖๔} เพื่อนดี มีความรู้ดี เป็นบัณฑิต นักปราชญ์ผู้มีสติปัญญา ได้รับการศึกษามาก เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญในการงานด้านต่าง ๆ รู้ทางออกบอกทางได้ มีความสามารถแก้ปัญหาได้ รู้จักสถานการณ์ ให้คำปรึกษาแก่เพื่อนได้ พูดเป็น ทำเป็น มีความซื่อสัตย์ จริงใจจริงจัง สามารถช่วยเหลือเพื่อนให้หลุดพ้นจากอุปสรรคได้ เป็นเพื่อนที่เป็นบัณฑิต คือ ผู้ที่ให้ความรู้แก่มิตรสหาย ขงจื๊อกล่าวว่า “ความสุขของบัณฑิตคือให้คนอื่นมีความสุข และความสุขมีหลายอย่าง ทรัพย์สิน ทำให้คนมีความสุข ขั้นต้น ความรู้ ทำให้คนมีความสุข ขั้นกลาง ธรรมะ ทำให้คนมีความสุข ขั้นสูงสุด”^{๖๕}

สรุปแล้ว คำสอนในการคบมิตรของขงจื๊อ คือสอนให้คนเรียนรู้หลักคุณธรรม ความดี ที่คนต้องประพฤติตนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ประจำใจ ทุก ๆ คน คนดี มีคุณธรรม ประพฤติดีต่อเพื่อนที่อยู่ในสังคมด้วยกันอย่าตรงไปตรงมา ที่จะทำให้เกิดความสุข ความเจริญทั้งต่อตนเอง และเพื่อน คำสอนของขงจื๊อ สอนให้อ่อนน้อมแข็งในคือให้พูดคำสุภาพอ่อนโยน และมีกายนอบน้อมถ่อมตนต่อเพื่อนให้เป็นคนมีคุณธรรมประจำใจ มีความนอบน้อมต่อเพื่อนที่อยู่ในสังคมเพื่อความเป็นอยู่ด้วยความสงบสุข การคบเพื่อนต้องรู้จักเลือกคนที่จะต้องคบ คือ เลือกคบคนดีเป็นเพื่อนที่มีคุณธรรม

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙.

^{๖๕} มิสโจ (เจ้อจันท์ อี้ชพรรณ), ขงจื๊อมหาปราชญ์แห่งแผ่นดิน, หน้า ๑๐๐.

และไม่คบเพื่อนที่ไม่ดี ไม่มีคุณธรรมที่เป็นคนชั่วช้า คนถ้อยที่จะให้โทษแก่เราและทำความเสียหายแก่ทรัพย์สินของเราได้ การคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อนั้น เป็นหลักคุณธรรมในการคบหากันระหว่างบุคคลที่มีเมตตาต่อกัน ขงจื้อได้จัดความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ ๕ ประเภท พร้อมทั้งหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน โดยอาศัยหลักธรรม ๓ ประการ คือ กัลยาณมิตรธรรม หลักความซื่อตรง สัจจวาจา

๑) **กัลยาณมิตรธรรม** เป็นหลักแห่งไมตรีจิตมิตรภาพ เป็นคุณธรรมของคนดี มีคุณค่าแก่การคบกันเป็นมิตร การมีกัลยาณมิตร คือ มิตรดี มีเมตตาธรรมต่อเพื่อน เป็นผู้เสียสละความสุขของตนให้แก่เพื่อน ด้วยไม่คิดถึงความลำบากของตน

๒) **หลักความซื่อตรง** ในการคบมิตรนั้น ต้องปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยความซื่อตรง ความซื่อสัตย์สุจริตใจ ด้วยความประพฤติดีทั้งสาม คือ ประพฤติดีทางกาย ประพฤติดีทางวาจา และประพฤติดีทางใจ

๓) **สัจจวาจา** การพูดจากับมิตรก็ต้องพูดคำที่ดี คำพูดที่ฟังแล้วไพเราะเสนาะหุ คำพูดที่ฟังแล้วเบิกบานใจ ยิ้มแย้มแจ่มใสให้เพื่อน แสดงอาการนอบน้อมถ่อมตนต่อเพื่อน เป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ทอดทิ้งเพื่อนเก่า แม้คนที่อยู่รอบข้างตัวเราและที่อยู่ในสังคมกับเราด้วยความจริงใจ ต้องปฏิบัติต่อคนรอบข้างด้วยเมตตากรุณา รักใคร่และความหวังดีต่อพวกเขา ไม่ควรทำตามอารมณ์กับเพื่อน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดต้องมีความอดทน อดกลั้น มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจต่อเพื่อน

๓.๕ บทสรุป

จากการศึกษาการคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อ ในประเด็นความหมายและความสำคัญของการคบมิตร บริบทเรื่องการคบมิตรตามโลกทัศน์ของศาสนาขงจื้อ มิตรและลักษณะของมิตร การคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อ พบว่า

๑) **ความหมายและความสำคัญของการคบมิตร** การคบมิตร คือ การยอมรับนับถือคนดีเป็นมิตร หมายความว่า เลือกเอาคนที่มีดีเป็นมิตร คือคนที่มีคุณธรรม ความดีอยู่ในจิตใจ เพราะธรรมทำคนให้เป็นคนดี หรือคนดีได้เพราะธรรม ดังคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “ธรรมต้องอยู่เหนืออื่นใด เหนือฟ้า เหนือดิน เหนืออนาคต เหนือกฎ ประชาวมใจเป็นหนึ่ง ไม่ว่าเป็นหรือตาย นี่คือการอยู่รวมกันอย่างสามัคคี” การคบมิตร คือ การมีเมตตาระหว่างคนกับคน คือ เมตตากับพ่อแม่เป็นความกตัญญู เมตตากับพี่น้องเป็นความผูกพัน เมตตากับสามีภรรยาเป็นความรัก เมตตากับลูกเป็นความหวังดี เมตตากับบราชาคือความภักดี เมตตากับสหายคือความเชื่อใจ และเมตตากับคนอื่นคือความจริงใจ

๒) **บริบทเรื่องการคบมิตรตามโลกทัศน์ของศาสนาขงจื้อ** ตั้งแต่มนุษย์เกิดมาบนโลกใบนี้ การคบมิตรก็มีตามมาเพราะต่างคนต่างปรารถนาประโยชน์ตนและประโยชน์เพื่อน จึงมีการคบมิตรกันขึ้น มิตรนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในโลกนี้ทั้งใกล้และไกล คือมีทั้งผู้ที่รู้จักกันและไม่รู้จักกัน ถ้าหากบุคคลผู้นั้นเป็นคนดีมีคุณธรรม มีประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งและเราต้องการคบกันเป็นเพื่อน เราต้องฝึกรบมิตรตนให้เป็นบัณฑิตและให้เป็นคนสุภาพเรียบร้อยทั้งกายและวาจา มีความเข้าใจและเชื่อใจต่อกันและกัน ขงจื้อสอนว่า “ฝึกตัวเอง ดูตัวเอง จริงใจ และให้เกียรติกันและกัน หากอยากเข้าใจคนอื่น ต้องทำให้คนอื่นเข้าใจเราก่อน อยากให้คนอื่นเข้าใจเรา เราต้องเข้าใจเขาก่อน บัณฑิต ต้องเรียบร้อย มีระเบียบ มีวินัย” การคบมิตร มีวัตถุประสงค์หลายอย่าง แต่ในที่นี้หมายถึงการคบมิตรใน ๓ บริบท

เช่น การคบมิตรในบิณฑการเมือง การคบมิตรในบิณฑทางสังคม และการคบมิตรในบิณฑทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนี้

๑) การคบมิตรในบิณฑการเมือง (Political) ผู้ปกครองรัฐหรือผู้นำประเทศต้องเป็นผู้ฉลาดในการดำเนินกลยุทธ์เพื่อกำหนดนโยบายการปกครองรัฐหรือประเทศของตนให้มีความเจริญมั่นคงและความสงบสุขแก่ราษฎร ขงจื้อให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองเป็นหลัก ทั้งยังได้เสนอหลักจริยพันะทางสังคมขึ้น เพื่อจัดระเบียบให้ปฏิบัติต่อกัน ๕ ประการคือ ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ๓. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา ๔. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง ๕. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน

๒) การคบมิตรในบิณฑทางสังคม (Social) ในศาสนาขงจื้อเป็นศาสนาที่สั่งสอนคนให้คลุกคลีอยู่ในสังคม คือให้คนอยู่ในสังคม สอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สอนให้คบคนดีเป็นมิตรสหาย และให้เป็นคนมีสัจจะวาจาระหว่างเพื่อนกับเพื่อนที่อยู่

๓) การคบมิตรในบิณฑทางเศรษฐกิจ (Economical) เศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับเลี้ยงชีพของคน ๑) เศรษฐกิจของครอบครัว คือ รายได้จากผลผลิตทางกสิกรรม ทำไร่นา ทำการค้าขายเป็นลักษณะครอบครัว ๒) เศรษฐกิจของประเทศ คือ มีรายได้จากการเก็บภาษีอากรต่าง ๆ จากพวกชาวไร่ ชาวนา และจากพวกพ่อค้าพานิชที่ซื้อขายของภายในประเทศ “ควบคุมรายจ่าย ประหยัดเงินทอง” ๓) เศรษฐกิจของโลก การคบมิตรดีมีคุณธรรม เป็นพหุสูตร สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะหนทางในการทำมาหากินกับธุรกิจต่าง ๆ ที่ได้กำไรดี “คนทั่วไปทำเพื่อเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตดีขึ้น แต่บัณฑิตทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น”

๓) มิตรและลักษณะของมิตร มิตรในทัศนะของขงจื้อ คือคนที่รักใคร่กัน เคารพนับถือกัน มิตรมีหลายประเภท แต่ย่อลงมามีอยู่ ๒ ประเภท คือ มิตรดีและมิตรชั่ว

๑) มิตรดี คือ มิตรทางคุณ ที่บุคคลควรคบ ควรสนิทสนม ควรเข้าไปหาแล้วนั่งใกล้ จะได้เป็นเพื่อนกัน และพูดจาปราศรัยด้วย มีลักษณะดังนี้ ๑.๑) อันมิตรตรง คือ มิตรที่พูดตรงไปตรงมา ๑.๒) มิตรซื่อสัตย์ คือ มิตรที่ซื่อตรง ๑.๓) มิตรพหุสูตร คือ มิตรผู้มีการศึกษาเล่าเรียนมา

๒) มิตรชั่ว คือ ส่วนมิตรที่ให้โทษ ก็มีอยู่ ๓ คือ มิตรจอมปลอม มิตรประจบ และมิตรกะล่อน คือมิตรทางโทษแล มิตรทั้ง ๓ จำพวกนี้ บุคคลไม่ควรคบเพราะจะนำความเสียหายหรือภัยมาถึงตัวได้ ไม่ควรเข้าหา ไม่ควรนั่งใกล้คบกันเป็นเพื่อน และไม่ควรเจรจาด้วย

มิตรทั้งสองประเภทนี้ บุคคลควรละเว้นมิตรชั่วและเสพคบมิตรดีเท่านั้น เพราะการคบมิตรดี เป็นเหตุทำให้เราได้รับประโยชน์หลายอย่าง คือ ได้รู้จักคนและสังคม ได้รู้จักคนที่เราควรคบ และไม่ควรคบเป็นเพื่อน ได้เรียนรู้จากคนที่เราคบกันเป็นเพื่อน การคบคนดี มีคุณธรรม เราได้รู้จักคนหลายประเภท คือ ทั้งคนดีและคนไม่ดี คนดีเป็นผู้มีคุณธรรม มีเมตตากรุณา ซื่อตรง ซื่อสัตย์ สุจริตใจ เทียงตรง เทียงธรรม เป็นคนมีสติปัญญา มีการศึกษา เป็นพหุสูตรได้เรียนรู้มามาก ทั้งคติโลกและคติธรรม

๔) การคบมิตรตามหลักคำสอนของศาสนาขงจื้อ ขงจื้อได้จัดความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ ๕ ประเภท พร้อมทั้งหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน โดยอาศัยหลักธรรม

๓ ประการ คือ กัลยาณมิตรธรรม หลักความซื่อตรง สัจจวาจา (๑) กัลยาณมิตรธรรม เป็นหลักแห่งไมตรีจิตมิตรภาพ เป็นคุณธรรมของคนดี มีคุณค่าแก่การคบกันเป็นมิตร การมีกัลยาณมิตร คือ มิตรดี มีเมตตาธรรมต่อเพื่อน เป็นผู้เสียสละความสุขของตนให้แก่เพื่อน ด้วยไม่คิดถึงความลำบากของตน (๒) หลักความซื่อตรง ในการคบมิตรนั้น ต้องปฏิบัติต่อเพื่อนด้วยความซื่อตรง ความซื่อสัตย์สุจริตใจ ด้วยความประพฤติดีทั้งสาม คือ ประพฤติดีทางกาย ประพฤติดีทางวาจา และประพฤติดีทางใจ และ (๓) สัจจวาจา การพูดจากับมิตรก็ต้องพูดคำที่ดี คำพูดที่ฟังแล้วไพเราะเสนานะหู คำพูดที่ฟังแล้วเบิกบานใจ ยิ้มแย้มแจ่มใสให้เพื่อน แสดงอาการนอบน้อมถ่อมตนต่อเพื่อน เป็นผู้เสนอต้นเสมอปลาย ไม่ทอดทิ้งเพื่อนเก่า แม้คนที่อยู่รอบข้างตัวเราและที่อยู่ในสังคมกับเราด้วยความจริงใจ ต้องปฏิบัติต่อคนรอบข้างด้วยเมตตากรุณา รักใคร่และความหวังดีต่อพวกเขา ไม่ควรทำตามอารมณ์กับเพื่อน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดต้องมีความอดทน อดกลั้น มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริตใจต่อเพื่อน